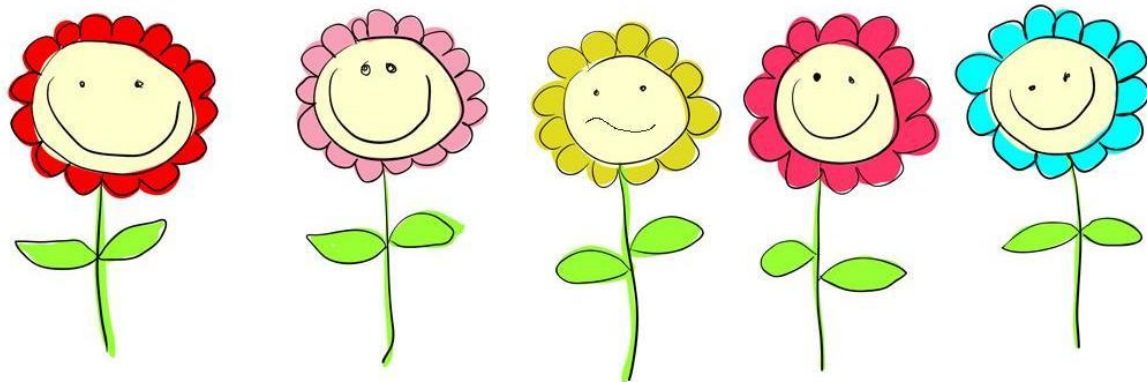

Art of Life

Een onderzoek naar opvallend gedrag van kinderen in de
instrumentale en vocale muziekles

Valérie Rijckmans

Studentnummer 1383264

Leerroute Inspirerend leidinggeven aan innovatie

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Master Special Educational Needs

Begeleider Saskia Helfensteijn

In samenwerking met Focus Consult

Docent Henk Tigchelaar

Mei 2010

Inhoudsopgave	pg. 2
Samenvatting	pg. 4
Introductie	pg. 6
Hoofdstuk 1 De onderzoeksvraag	pg. 9
§ 1.1 Inleiding	pg. 9
§ 1.2 Kernvraag en onderwerp van het onderzoek	pg. 9
§ 1.3 Doel van het onderzoek	pg. 10
§ 1.4 Deelvragen	pg. 10
§ 1.5 Opzet van het onderzoek	pg. 11
§ 1.6 Aandachtspunten	pg. 11
Hoofdstuk 2 Moeilijk begrijpbaar gedrag	pg. 13
§ 2.1 Inleiding	pg. 13
§ 2.2 Inclusie	pg. 13
§ 2.3 Achtergronden van moeilijk begrijpbaar gedrag	pg. 14
§ 2.4 Muziekonderwijs in relatie tot gedrag	pg. 17
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	pg. 19
§ 3.1 H19	pg. 19
§ 3.2 Begripsbepaling	pg. 19
§ 3.3 Survey-onderzoek	pg. 19
§ 3.4 Visie op muziekonderwijs in het algemeen	pg. 20
§ 3.5 Opvallende gedragingen en het effect op de docent in de muziekles	pg. 20
§ 3.6 Visie op en eigen functioneren van de docenten in het muziekonderwijs aan kinderen met opvallend gedrag	pg. 21
§ 3.7 Dossier	pg. 21
§ 3.8 Verantwoording	pg. 21
§ 3.9 Achtergrond van de leerling	pg. 22

Hoofdstuk 4 De onderzoeksresultaten	pg. 23
§ 4.1 Inleiding	pg. 23
§ 4.2 Onderzoeksgroep	pg. 23
§ 4.3 Visie op muziekonderwijs	pg. 25
§ 4.4 Waargenomen gedrag en het effect op de docent	pg. 26
§ 4.5 Achtergrond, opleiding en verbetering	pg. 33
§ 4.6 Gedrags- en leerstoornissen	pg. 36
 Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie	 pg. 38
§ 5.1 Algemene bevindingen	pg. 38
§ 5.2 Het gedrag	pg. 39
§ 5.3 Gedrag in de les	pg. 40
§ 5.4 Voorbereiding en organisatie van de les	pg. 41
§ 5.5 De stoornissen	pg. 43
§ 5.6 De docent	pg. 43
 Hoofdstuk 6 Evaluatie	 pg. 45
§ 6.1 Opstarten	pg. 45
§ 6.2 Aan het werk	pg. 46
§ 6.3 Critical Friends	pg. 47
 Nawoord	 pg. 49
Literatuurlijst	pg. 50
Bijlagen	pg. 51

Samenvatting

Art of Life is een onderzoek naar opvallend gedrag van kinderen in de instrumentale en vocale muziekles. Het doel in het onderzoek is om in kaart te brengen welke vormen van opvallend, moeilijk begripbaar gedrag, muziekdocenten van H19 Centrum voor de Kunsten, tegenkomen in hun lespraktijk. Van groot belang daarbij is het effect dat het gedrag op de docenten heeft. Vooral wanneer het moeilijk begripbaar gedrag is kan het effect zijn, dat een leerling een docent veel energie kost. Vormen leerlingen met opvallend gedrag, wanneer er niet voldoende kennis omtrent gedragsproblematiek is, een verzwarende van de werkzaamheden? Doel van het onderzoek is om met de uitkomsten van het onderzoek een traject van deskundigheidsbevordering op te starten en zo de kwaliteit van de lessen voor leerlingen en docenten te verbeteren. Onderdeel van het onderzoek is ook om te weten te komen of er draagvlak is binnen het docententeam om tijd en middelen ter beschikking te stellen om dit doel te bereiken. Visie op en beleving van de werkzaamheden vormen hiervoor de basis.

Als belangrijkste uitkomst is naar voren gekomen dat een groot deel van de docenten in de lespraktijk te maken krijgt met opvallend gedrag. Ook de verschillende vormen van opvallend gedrag worden besproken. Welk effect dat gedrag op de docenten heeft kan van persoon tot persoon sterk verschillen. Interessant is dat verschillende muziekinstrumenten leerlingen met verschillend gedrag aantrekken! Het gedrag kan zich op twee manieren manifesteren; als opvallend gedrag tijdens de muziekles én als problemen rondom voorbereiding (huiswerk) en organisatie van de les (op tijd komen, de juiste spullen meebrengen). In de les komen concentratiestoornissen en aandacht trekken veel aan het licht. Rondom de les komen huiswerk slordig of niet doen, smoesjes en onregelmatig op les komen veel voor. Deze gedragingen hebben over het algemeen een negatieve uitwerking op de docent. Om grip te krijgen op het gedrag in de les verdient het aanbeveling om te constateren of er sprake is van een gedragsprobleem, waar dat mee te maken heeft en hoe daarmee omgegaan kan worden. Daartoe is veel expertise te halen in het speciaal en regulier onderwijs. Wanneer het huiswerk en organisatie van de les betreft, verdient het aanbeveling hulpmiddelen te ontwikkelen die buiten de les om de leerling kunnen ondersteunen. Ook hiervoor kan van het speciaal onderwijs geleerd worden, maar de sector kunsteducatie moet zelf aan de slag met het ontwikkelen van lesmaterialen en

hulpmiddelen die kinderen, die op een andere manier begeleiding nodig hebben te ondersteunen.

In het onderzoek wordt een aantal aanbevelingen gedaan waar H19 zich op gaat richten. Een innovatieve benadering in ondersteuning van docent en leerling en een vertaling hiervan in het aanbod vormen hiervan de kern. Op basis van deze aanbevelingen hoopt H19 in de toekomst maatwerk te kunnen leveren aan kinderen met beperkingen, lichamelijk, verstandelijk of kinderen met opvallend gedrag.

Wellicht kan H19 in de toekomst ook andere centra voor Kunsteducatie voorzien van expertise en zelfs de beroepsopleidingen aansporen meer specifieke didactische vaardigheden aan te bieden in hun curriculum.

De stand van zaken nu is dat veel docenten aangeven dat er in hun opleiding weinig tot geen aandacht is geweest voor didactiek over opvallend gedrag. Wel ontwikkelt zich op de werkvloer ervaring, door op eigen intuïtie en motivatie aan het werk te gaan met deze kinderen. Muziekdocenten geven les vanuit hun passie voor hun vak, hun instrument. Telkens wanneer er weer een enthousiast kind het lokaal binnenkomt, haalt de muziekdocent alles uit de kast om aan te sluiten bij de wens, smaak en mogelijkheden van het kind. Soms ontstaat er door de jaren heen een diepe band tussen leerling en leraar die de basis legt voor een levenslange verrijkende hobby of zelfs de basis voor een vak.

In de visie van H19 moet elk kind die kans krijgen om deze ervaring op te doen.

Introductie

Er is geen groter goed dan zelfontplooiing.

Vanuit dit persoonlijke motto pak ik alles in mijn leven aan. Of dit nu gaat over beter leren harpspelen, beter leren zingen, een betere leidinggevende worden of over anderen helpen in hun ontwikkeling.

Het is een groot voorrecht en een grote luxe dat wij in de huidige maatschappij zo in onze ontwikkeling gestimuleerd worden. Bijscholing, omscholing, innovatie, verbreding, verdieping; er is ruimte voor en er zijn middelen voor.

Ik ben als kind begonnen met pianospelen en kort daarop ging ik ook harp spelen. In mijn middelbare schooltijd begon ik me steeds serieuzer met muziek bezig te houden en ging vanaf de vierde klas dan ook al naar de vooropleiding van het conservatorium. Na het eindexamen Gymnasium β besloot ik naast de muziekstudie ook Nederlands Recht te volgen op de Universiteit. Deze studies kon ik een aantal jaren combineren tot de muziek zodanig de overhand kreeg dat ik niet meer voldoende tijd aan de studie rechten kon besteden. Ik was namelijk ook aan de studie orkestdirectie begonnen.

Tijdens mijn conservatoriumstudie heb ik elk denkbaar bijvak gevolgd, van vioolles tot volksdansen. Ik was me bewust van de unieke kans die je in de jaren tachtig, negentig had om tot toch zeker zeven jaren te kunnen studeren!

Ook na mijn formele afstuderen ben ik altijd bezig geweest mezelf actief verder te ontwikkelen. Zowel in mijn eigen vakgebied als daarbuiten.

Sinds augustus 2007 ben ik werkzaam als hoofd van de muzikafdeling van H19 Centrum voor de kunsten. Ik werk er met veel plezier omdat we een enthousiast team hebben. Onze instelling bestaat uit de afdelingen beeldende kunst, dans, theater, literatuur, onderwijs en muziek. De diversiteit van deze afdelingen leidt tot een bonte mengeling van persoonlijkheden en culturen.

Mijn afdeling bestaat uit 21 docenten variërend van begin twintig tot boven de vijftig. In de afdeling werken ook docenten die naast hun lespraktijk veel in de uitvoerende sfeer muziek maken. We groeien gestaag in aanbod en deelnemers. Onze focus ligt op vernieuwing, zowel in aanbod, lesmanier als doelgroep. De bereidheid van de medewerkers om steeds nieuwe dingen aan te pakken vind ik een groot pré.

Ook onze directeur begroet elk nieuw initiatief met veel enthousiasme.

Momenteel volg ik zelf als hobby met veel plezier zangles en geniet in het kader van mijn baan als Hoofd Muziek van mijn huidige studie, “Inspirerend leidinggeven aan innovatie” binnen de Master Special Educational Needs bij Fontys OSO.

Door middel van deze opleiding wil ik mijn kijk op leidinggeven in de Kunsteducatie verbreden en een stevige basis onder mijn werk leggen. Dit onderzoek levert een belangrijke bijdrage aan een speerpunt binnen ons instituut; een breed en inhoudelijk goed gefundeerd aanbod voor jeugd, jongeren en volwassenen met beperkingen.

Ik weet uit eigen ervaring hoe veel plezier en energie je kunt krijgen uit musiceren, dansen en toneel spelen. Het is ook daarom dat ik het binnen H19 als een doel gesteld heb om de toegang tot deze vakken te verbeteren. Kunst beoefenen kan op elk niveau. Niet iedereen hoeft het concertpodium op. Er is een sterke wens vanuit de maatschappij om iedereen mee te laten doen, niet aan de zijlijn staan, samen naar school. Het recht op gelijke behandeling ligt diep verankerd in de Nederlandse samenleving. Naast het feitelijke musiceren is ook het leggen van sociale contacten, samen musiceren, optreden, in een bandje spelen een enorme meerwaarde van het volgen van muziekles.

Voor dit onderzoek heb ik gekozen inzicht te krijgen in de doelgroep kinderen met opvallend gedrag.

In mijn directe omgeving kom ik mensen uit het onderwijs tegen met veel ervaring en kennis van zaken omtrent moeilijk lerende en moeilijk opvoedbare kinderen. Ik heb vrienden die werken in het regulier en speciaal onderwijs en veel leerlingen hebben met bijvoorbeeld aan autisme verwante stoornissen. Deze mensen inspireren me met hun verhalen, inzet, inlevingsvermogen en passie.

Ik ervaar ook in mijn eigen lespraktijk wat een meerwaarde muziek heeft in het leven, dat de kwaliteit van leven verhoogd wordt! Vooral voor de niet doorsnee leerling.

Momenteel is mijn ervaring dat kinderen met gedragsproblemen de weg naar de Kunsteducatie niet vanzelfsprekend weten te vinden. Wanneer zij die wel hebben gevonden is het de uitdaging van de kunstvakdocent om, vaak op intuïtie, uit die kinderen het beste te halen wat erin zit.

Ik vind het interessant om te kijken hoe dat dan verloopt en op welke manier de kunstvakdocent daarin ondersteund kan worden. Ik wil graag weten hoe de docenten, de leerlingen met een (gediagnosticeerde) gedragsstoornis of opvallend

gedrag en hun ouders het muziekonderwijs ervaren en of er speciale behoeften zijn waar wij als H19 beter in kunnen voorzien. Tevens biedt dit onderzoek mij de kans om te ervaren hoe je het onderzoeken, verbeteren en innoveren van je aanbod aan moet pakken. Deze opdracht biedt mij de unieke kans om onder begeleiding van deskundigen op het gebied van onderzoek en in samenwerking met collega leidinggevendenden van andere instellingen een formeel en procedureel als wel inhoudelijk zinvol en kloppend onderzoek uit te voeren. Door het me verdiepen in een helder doel kom ik in aanraking met allerlei facetten van leidinggeven aan innovatie. Vooral de contacten buiten de eigen instelling vormen een waardevolle bijdrage aan mijn werk. Ik sta open voor een ander visie en aanpak.

Bijkomend voordeel van dit onderzoek is dat het meteen de mogelijkheid geeft om feedback van de medewerkers te verkrijgen. Dit zal nu en in de toekomst een belangrijk handvat zijn voor mijn werkzaamheden.

Het zou mooi zijn als H19 de rol van kenniscentrum op het gebied van kunsteducatie aan deze speciale doelgroep zou kunnen vervullen.

Ik ben ervan overtuigd dat het bespelen van een muziekinstrument of zingen, de lessen daarin door kundige, betrokken muziekdocenten en misschien zelfs de nieuwe contacten die door samen muziek maken kunnen worden opgedaan, van onschatbare waarde zijn voor kinderen, die in hun leven al met wat extra moeilijkheden te maken hebben.

Ik wil onderzoeken wat momenteel op dit terrein de praktijk is en waar wij met H19 aan moeten werken. Ik wil het huidige docententeam inspireren en interesseren in deze kinderen en ze beter outillieren om deze kinderen iets unieks te kunnen bieden. Net als ieder ander hebben zij recht op zelfontplooiing. De Kunsten bieden meer kwaliteit van leven.

Ik noem dat "Art of Life."

Hoofdstuk 1 De onderzoeksvraag

§ 1.1 Inleiding

Net zoals er in het regulier onderwijs steeds meer vraag is naar lesaanbod voor kinderen met opvallend en soms moeilijk begripbaar gedrag, leert de ervaring dat tegenwoordig ook veel Centra voor de Kunsten te maken krijgen met vragen op dit gebied. De door de overheid ingezette beweging “Weer samen naar school” waarbij het streven is, kinderen met beperkingen in het regulier onderwijs deel te laten nemen is, richt vanzelf de aandacht op de instellingen voor Kunsteducatie. Hoe dit in de praktijk van de Kunsteducatie zijn uitwerking vindt, verschilt sterk per instelling. Hoe de participatie is, is momenteel niet in kaart gebracht, hoe de ervaringen zijn is niet geïnventariseerd. Inhoudelijk is de situatie nu zo dat goed onderwijs leveren met de juiste tools, neerkomt op eventuele persoonlijke ervaringen, capaciteiten en/of inzet en belangstelling van individuele muziekdocenten.

Over onderwijs aan kinderen met moeilijk begripbaar gedrag is al veel geschreven. Over muziekonderwijs aan deze leerlingen niet. Wel is er veel literatuur over muziektherapie. Bij muziektherapie worden muziek en muziekonderwijs ingezet met het doel om een bijdrage te leveren aan de behandeling van een ziektebeeld of stoornis. Een dergelijk therapeutisch oogmerk is echter in de context van dit onderzoek niet de bedoeling, de verwachting is wel dat er hier en daar raakvlakken zijn.

Ik zie als rol voor de instellingen voor kunsteducatie muziekles aan te bieden aan leerlingen *ondanks* hun beperkingen terwijl muziektherapie aangeboden wordt *vanwege* deze beperkingen.

§ 1.2 Kernvraag en onderwerp van het onderzoek

Dit onderzoek gaat over het geven van muziekles aan kinderen met opvallend gedrag. Dit gedrag kan mogelijk veroorzaakt worden door een ontwikkelingsstoornis. Hieronder vallen zowel leerstoornissen als gedragsstoornissen. Is het noodzakelijk om als muziekdocent iets te weten over de achtergrond van opvallend gedrag van de leerlingen? Ik wil weten met wat voor opvallend gedrag docenten bij ons op H19 Centrum voor de Kunsten te maken krijgen. Van welke leerlingen weten we dat ze een stoornis hebben? Vertonen zij opvallend gedrag in onze muzieklessen? Van veel leerlingen kennen we geen

eventuele diagnose terwijl ze wel opvallend gedrag vertonen. Hoe gaan we als docententeam nu om met opvallend gedrag, verloopt dat naar wens? Graag zou ik willen onderzoeken of er verbetering gewenst is en hoe die dan moet optreden.

De **kernvraag** is: Ervaren muziekdocenten bij het geven van muziekles aan kinderen met opvallend gedrag belemmeringen in de les van didactische, pedagogische of organisatorische aard? Welke effecten hebben dit gedrag op de docent?

§ 1.3 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is een inventarisatie maken van problemen waar muziekdocenten tegenaan lopen bij onderwijs aan kinderen met opvallend gedrag om vervolgens deskundigheidsbevordering van de docenten op dat gebied te organiseren. Op deze manier hoop ik, als hoofd van de afdeling muziek, H19 en wellicht de kunsteducatie op het gebied van muziek toegankelijker en passender te maken voor de bovengenoemde doelgroep.

Mijn persoonlijke reden naar dit onderzoek is de overtuiging dat kunst beoefenen, in mijn geval muziek, een meerwaarde aan het leven geeft. Speciaal voor kinderen voor wie niet alles voor de hand liggend is, kinderen met beperkingen, zou dit de kwaliteit van leven kunnen verhogen zonder dat er een behandelend oogmerk is.

Graag wil ik als hoofd van de afdeling muziek van H19, de docenten goed outilleren voor het geven van muziekles aan kinderen met beperkingen.

§ 1.4 Deelvragen

Om te komen tot de beantwoording van de kernvraag heb ik de volgende deelvragen geformuleerd:

- ♪ Hoe staan wij als muziekdocenten van H19 tegenover de toegankelijkheid en het belang van muziekonderwijs.
- ♪ Welke vormen van opvallend gedrag nemen wij als docententeam waar?
 - Is daarin 1 aspect overwegend aanwezig?
 - Welk is dat dan?
 - Heeft dat gedrag misschien een medische achtergrond?
- ♪ Wat is het effect van dat gedrag op de muziekdocenten?
- ♪ Vinden de muziekdocenten dat zij momenteel goed kunnen omgaan met opvallend gedrag?

- ♪ Hoe vinden de leerlingen of hun ouders dat de docenten dat doen volgens de docenten?
- ♪ Hoe kunnen we daar waar nodig, gericht verbetering in brengen?

§ 1.5 Opzet van het onderzoek

Bij alle muziekdocenten zal de vraag worden neergelegd of zij leerlingen hebben met opvallend gedrag. In de dossiers van H19 zal worden gekeken naar specifieke opmerkingen op inschrijfkaarten, leerlingenaantallen, verdelingen per docent, verhouding jongens – meisjes om zo achtergrond informatie te verzamelen.

Er wordt een vragenlijst opgesteld aan de docenten over welke vormen van opvallend gedrag zij tegenkomen in het lesgeven aan de bovengenoemde kinderen. Tevens wordt onderzocht welke opvattingen zij hebben over muziekonderwijs in het algemeen en in het bijzonder. Ook de beleving van hun werk in relatie tot hun opleiding is onderwerp van het onderzoek. De vragenlijst wordt opgesteld in samenwerking met deskundigen op het gebied van onderwijs aan kinderen met gedragsstoornissen. Dit om goede, gerichte vragen te kunnen stellen en om in de formulering aan te kunnen sluiten bij het jargon dat past bij de doelgroep.

Deze vragenlijst wil ik combineren met intervisiegesprekken op een later te organiseren studiemoment.

Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek kan ik conclusies trekken en later zal ik in samenwerking met deskundigen, wanneer dat wenselijk blijkt, een bijscholingstraject organiseren.

Vermoedelijk valt dit vervolgtraject wat de planning betreft buiten het onderzoek maar biedt het onderzoek voldoende inhoud en aanknopingspunten om het doel van het onderzoek uit te kunnen voeren.

§ 1.6 Aandachtspunten

In het belang van de privacy en de medische achtergrond van leerlingen moet met de uitkomsten van het onderzoek zeer zorgvuldig worden omgegaan. In enkele antwoorden zal naam en toenaam van leerlingen en vermoedelijke of bekende stoornis genoemd kunnen worden. Een eerste opzet om een inventarisatie te maken via de ouders door te vragen naar eventuele specifieke kenmerken van hun kind is na voortschrijdend inzicht afgeblazen. Er is gekozen om puur de invalshoek vanuit de

muziekdocent te nemen. De vragen: “wat nemen we waar, wat doet dat met ons en hoe kunnen we daar op reageren” vormen de basis van het perspectief.

Hoofdstuk 2 Moeilijk begrijpbaar gedrag

§ 2.1 Inleiding

Het recht op onderwijs is een universeel recht. In beginsel kan elk kind zich aanmelden voor het kunstonderwijs. Wat gebeurt er vervolgens? Zijn de centra voor kunstonderwijs voldoende toegerust om elk kind te begeleiden? Hoe wordt er omgegaan met kinderen met moeilijk begrijpbaar gedrag? Wat verstaan we daaronder? Hoe verstaat zich dat gedrag tegenover de principes van de muziekdidactiek?

Dit hoofdstuk probeert een beeld te scheppen van de achtergronden van moeilijk begrijpbaar gedrag in relatie tot muziekonderwijs.

§ 2.2 Inclusie

Inclusie is een sociaal model.(Booth & Ainscow, 2009) Het betekent dat ieder individu wordt uitgenodigd om deel te nemen, op een vanzelfsprekende manier. Uit de score van de School Inclusie Meter (Seminarium voor Orthopedagogiek, 2005) blijkt hoe er voldaan wordt aan de 7 pijlers van Inclusie; authentiek leren, authentiek onderwijzen, samenwerken, planmatig werken, flexibel curriculum, toegankelijke ruimten en afgestemde materialen. Uitschieter in positieve zin voor muziekonderwijs is de hoge score op authentiek leren. Leren is authentiek wanneer de leerling verband ziet tussen zichzelf en zijn leefwereld en de aangeboden lesstof. Authentiek leren is bij uitstek een belangrijk aspect van cultuureducatie, omdat daar de persoonlijke waarneming en beleving van de leerling centraal staan. (zie voor meer informatie: <http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie>)

Ook scoort kunstonderwijs vrij hoog op authentiek onderwijzen en afgestemde materialen. Muziekonderwijs speelt zich veelal af in kleine groepen van leerlingen die bij elkaar passen omdat ze even ver zijn met hun vaardigheid op hun instrument of omdat ondanks hun speelniveau een gezamenlijke les een meerwaarde heeft in educatieve of sociale zin. De muziekdocent stemt zijn leerplan volledig af op de mogelijkheden en doelen van de leerling.

Volgens de Wet Bio ¹(beroepen in onderwijs) moet een leerkracht 7 competenties beheersen. Eén daarvan is de pedagogische competentie. Deze vraagt van de

¹ http://wetten.overheid.nl/zoeken_op/regeling_type_wetten+AMVB+ministeries/titel_bevat_bio

leerkracht vaardigheden die nodig zijn voor het goed uitvoeren van zijn taak. Deze wet is *niet* van toepassing op docenten die werken aan kunsteducatieve instellingen. Sommige vaardigheden echter zouden *wel* bijzonder nuttig zijn in de praktijk van de muzikles. Ontwikkelingspsychologische kennis en een uitgebreid opvoedrepertoire kunnen namelijk verschillende invalshoeken bieden om met gedrag van leerlingen om te gaan. Genoemde 7 competenties gelden voor het regulier en het speciaal onderwijs. Speciaal onderwijs vraagt echter van de leraar deze competenties met diepgang te hanteren. Werkverband Opleidingen Speciaal Onderwijs (2004) heeft hierover geschreven: Die diepgang komt tot uiting in professionele beroepshouding en kwaliteiten, te weten:

- normatieve professionaliteit: de leraar sluit aan op de meergelaagdheid in de leerling. Dit betekent dat hij een goede balans heeft gevonden tussen instrumentele (effectief handelen), communicatieve (goed samenwerken) en normatieve professionaliteit (aansluiten op zelfbeeld en identiteitsontwikkeling).
- authentiek functioneren; jezelf kunnen hanteren in werksituaties, afstemmen op de meergelaagdheid in je eigen functioneren

En in kennistoepassing- en ontwikkeling:

- Vereiste kennisinhouden en kennisniveaus; de leraar heeft praktische, methodische én theoretische kennis m.b.t. leerling en leren
- het hanteren van de Cyclus van diagnosticerend onderwijzen

§ 2.3 Achtergronden van moeilijk begrijpbaar gedrag

De laatste vijftig jaar is er veel onderzoek gedaan naar gedrag van kinderen en de oorzaken daarvan. Oorzaak van opvallend gedrag kan een stoornis zijn. In gesprek met Drs. Luud Muller (Drs.L.J.W.M.Muller, Senior onderzoeker IVA, UvT) kwam het volgende naar voren. “Kinderen met stoornissen die zich uiten in gedrag “acting out” kosten veel energie. Er kan irritatie ontstaan, het is moeilijk aansluiting met ze te vinden, er is onrust en als docent kun je het gevoel hebben van opluchting als de leerling weer weg is.”

Instellingen voor kunsteducatie hebben niet als oogmerk om stoornissen te diagnosticeren en behandelen, wel is het zinvol om regelmatig voorkomend gedrag

eens langs de literatuur te leggen, met als doel inzicht in en begrip voor kinderen met moeilijk begrijpbaar gedrag te ontwikkelen.

Wanneer spreekt men van een gedragsprobleem en wanneer van een gedragsstoornis? In de nieuwe gedragsorthotheek wordt door Koning (2007) aangegeven dat je in grote lijnen kunt zeggen dat een stoornis meestal aangeboren is, ernstiger is dan een probleem, niet altijd te behandelen is, en indien wel, specialistische hulp of medicijnen behoeft. Een gedragsprobleem is vaak verworven na de geboorte en kan vaak succesvol begeleid worden, ook door een leerkracht. In dit onderzoek is de focus gericht op de effecten van gedrag in de muziekles. De achtergrond, stoornis of probleem, is niet van belang als uitgangspunt. Wanneer er gezocht gaat worden naar methodieken en technieken om met opvallend gedrag om te gaan zal er zowel van expertise rondom gedragsstoornissen als gedragsproblemen gebruik gemaakt worden.

Het is van belang vast te stellen wanneer opvallend gedrag een gedragsprobleem is. Koning (2007) gebruikt zes kapstokken met vragen.

Allereerst geldt de vraag of het gedrag vergeleken met kinderen van die leeftijd anders is. Om hierover te oordelen moet de docent kennis hebben van ontwikkelingspsychologie. Ook moet het gedrag van het kind in zijn context bekeken worden, is er sprake van eenmalig of frequent gedrag, is er een gewenningsfase aan de orde, nodigt de muziekles uit tot dit gedrag? De tweede vraag is of het gedrag de laatste tijd in ongewenste zin is veranderd. Deze vraag laat de docent het kind vergelijken met zichzelf, gedrag ontstaat of verergert. Vervolgens wordt gekeken of de docent last heeft van het gedrag van de leerling. Moet de docent teveel tijd besteden aan het kind tot nadeel van andere kinderen, heeft de docent emotionele last van het kind; kwetsend gedrag, of materiële last; vernieling van zaken?

De vierde vraag is of andere kinderen last hebben van het gedrag. Wanneer er sprake is van groepsles in de muziek zou het pedagogisch klimaat voor andere kinderen onveilig kunnen worden. Vervolgens wordt gekeken of de leerling zelf last heeft van zijn probleemgedrag. Is het nadelig voor de huidige situatie en wordt het kind er zelf ongelukkig van? Tenslotte is van belang of het gedrag nadelig is voor de toekomst. Gaat het gedrag de ontwikkeling van het kind belemmeren?

Het is van belang om bij stoornissen je als leerkracht hierin te verdiepen, dit zorgt voor meer begrip. De kunst is om het verschil tussen onwil en onvermogen te zien. (Baard & van der Elst, 2008)

Waar komt moeilijk begrijpbaar gedrag vandaan?

In de nieuwe gedragsorthotheek wordt door Koning (2007) een verklaringsmodel beschreven; de schijf van zeven. Aan de hand van dat model kan de oorzaak van opvallend gedrag gevonden worden. Er kan gezocht worden in de kenmerken van de leerling zelf, (5 kenmerken: aangeboren kenmerken, taalvaardigheden, sociale vaardigheden, gevoelsleven en zelfbeeld) de thuissituatie en de schoolsituatie. Dit is van belang om een leerling goed te kunnen begeleiden. Het spreekt voor zich dat de aanpak van een leerling die moeilijk te hanteren is vanwege een stoornis zoals ADHD verschilt van die van een kind dat een traumatische ervaring achter de rug heeft. Het komt veel voor dat er tussen een muziekdocent en een leerling een vertrouwensband ontstaat, zeker als een kind een aantal jaren les volgt. Een docent heeft dan meestal wel zicht op eventuele moeilijkheden in de school- of thuissituatie. Aangeboren kenmerken zijn veel moeilijker te beoordelen voor muziekdocenten, het is hun taak ook niet. Wel moeten ze om weten te gaan met probleemgedrag.

Orthobeelden en orthotechnieken kunnen daar behulpzaam bij zijn.

Orthobeelden zijn bepaalde typen gedragsproblemen.

Vele orthobeelden zijn interessant om nader onder de loep te nemen omdat er een link kan zijn met speciale behoeften in het muziekonderwijs. Een leerling muziek heeft wekelijks normaal gezien één lesmoment met de muziekdocent. In dat relatief korte moment wordt de leerling o.a. gecontroleerd, gecorrigeerd en geïnstrueerd over lesstof. Daarna is het aan de leerling zelf om in de loop van de week met de stof aan het werk te gaan. In het orthobeeld concentratieproblemen / werkhoudingproblemen (Koning, 2007) wordt een onderscheid gemaakt in de verschillende fasen van de werkhouding. De 5 fasen zijn: opdrachtgeving (de instructie), overgangsfase a (niet meteen beginnen, eerst rommelen, vergeten wat de opdracht was), taakuitvoering, overgangsfase b (tijd rekken na de opdracht) en taak evaluatie. In de muziekles is vooral sprake van de eerste en de laatste fase, een nieuw stukje opkrijgen en het de week daarop laten horen. De tussenliggende fases, aan de slag gaan, oefenen, verbeteren, herhalen, spelen zich af buiten het gezichtsveld van de docent. In de les kun je al wel op microniveau observeren wat er gebeurt als je de leerling een taak

geeft. Feit is, als de opdrachtgeving al niet optimaal verwerkt wordt, de volgende fases al minder kans van slagen hebben. De orthopedagogie kent veel mogelijkheden om te onderzoeken waar het probleem ligt en hoe daar dan mee te helpen. Een veelgenoemde techniek is visualisatie. De meeste kinderen leren en begrijpen meer door het zien van iets dan door het luisteren naar iets. Bij visualiseren gaat het om het visueel weergeven (gebruik van plaatjes, pictogrammen) van basisbedrag; wat gaat er nu goed, ontwikkelgedrag; waar gaan we aan werken, sociaal-emotionele ervaringen, probleemgedrag en het begeleidingsproces. De muziekles is zeker niet de plaats voor behandeling van kinderen. Wel kan visualisatie gebruikt worden in de muziekles om de leerling beter te laten begrijpen wat er nu gebeurt, wat er van hem verwacht wordt en hoe het niet moet. Ook in de antroposofische hoek zitten nuttige technieken, IRT (Instant Release Techniek) is een methode om emoties los te laten d.m.v. adem en visualisatie, schrijft Ellen- Noor Langeslag (2005). Een ander interessant orthobeeld is aandacht trekken; een kind vraagt te veel en te vroeg om feedback, vertelt sterke verhalen, hangt de clown uit. Leg dat op de schijf van zeven, komt het thuis of op school aandacht te kort? Zit er in het kind een gevoel van miskenning? Misschien heeft het te weinig zelfvertrouwen, misschien is het verveeld of hoogbegaafd.

§ 2.4 Muziekonderwijs in relatie tot gedrag

De huidige lessituatie, privé instrumentaal onderwijs of in kleine groepen, biedt de mogelijkheid tot authentiek leren en onderwijzen. Het doel van de instrumentale en vocale muziekles is de verbetering van de muzikale vorm van de leerling, volgens de Vree (1988). Dat is het ontwikkelen van de muzikaliteit van de leerling. Actief; zich uiten in de muziek en receptief; genieten van muziek. Tevens is dat het aanleren van de techniek om dat te kunnen. Volgens de Vree is het muzikale voorstellingsvermogen de sleutel tot het leren spelen. “Het leren musiceren begint altijd met het luisteren naar anderen.” De ontwikkelbaarheid van iemands muzikaliteit hangt af van een aantal vereisten. Veel van deze eigenschappen hebben te maken met het verwerken van prikkels en motoriek. Leerlingen met stoornissen in het autistisch spectrum of daar aan verwant hebben moeite met deze aspecten. (Baard & van der Elst, 2008). Kinderen met aan autisme verwante stoornissen hebben volgens Verheij en Van Loon (1993) verschijnselen op drie hoofdgebieden;

contactstoornissen, communicatiestoornissen in de gesproken taal en stoornissen in het voorstellingsvermogen.

Mogelijkerwijs zouden zij op grond van deze beperkingen dus belemmeringen in het leren musiceren kunnen ondervinden. Koning (2007) schrijft dat de schatting is dat 1 op de 200 mensen wel een stoornis heeft binnen het autistisch spectrum.

In de didactiek, onderwezen aan de Nederlandse conservatoria is weinig ruimte voor de bespreking van muziekles aan kinderen met leer of gedragsstoornissen. De conservatoriumstudie richt zich nog altijd voornamelijk op het concertpodium! Er is veel literatuur gericht op het basisonderwijs die beschrijft hoe een leerkracht met verschillende vormen gedrag om kan gaan. Deze beschrijft technieken zoals visualisatie, vaste rituelen hanteren, voorspelbaarheid, plannen, gewenst gedrag voordoen, gewenst gedrag belonen, extra tijd geven en succeservaringen laten beleven. (Haxe, Nijboer & Velderman, 2002)

We moeten weten welke vormen van gedrag knelpunten veroorzaken in de muziekles en op welke manier we daar oplossingen voor gaan vinden. Inzicht in leerprocessen en storingen daarin, specifiek omtrent muziek, moet ontwikkeld worden.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

§ 3.1 H19

Het totale cursistenbestand muziek van H19 in seizoen 2009 / 2010 bedraagt 1000 leerlingen. Op H19 zijn 62 personen werkzaam. Er is 1 directeur, 6 afdelingshoofden, 42 docenten, 5 consultants en 8 medewerkers afdelingsondersteunend.

Op H19 Centrum voor de Kunsten volgen 767 kinderen tussen de 0 en 18 jaar instrumentaal onderwijs. In de afdeling muziek zijn 21 docenten muziek werkzaam. De afdeling wordt aangestuurd door een afdelingshoofd.

§ 3.2 Begripsbepaling

In hoofdstuk 2 wordt gesproken over moeilijk begripbaar gedrag. Ter voorbereiding op dit onderzoek is een aantal gesprekken gevoerd met experts op het gebied van gedrag. Uit het gesprek met de orthopedagoog kwam naar voren dat wanneer er sprake is van "acting out" van kinderen met gedragsstoornissen, dus dat de stoornis zich manifesteert, belangrijk kenmerk is dat het kind energie zuigt uit zijn omgeving. In de inleiding van de vragenlijst is deze omschrijving verwerkt. (zie bijlage 3.1) Om in dit meesterstuk niet voortdurend de term moeilijk begripbaar gedrag te gebruiken, omdat dit een negatieve bijklank heeft, wordt in hoofdstuk 4 en in de vragenlijst gesproken over opvallend gedrag. In hoofdstuk 5 worden beide termen als volgt gebruikt; moeilijk begripbaar gedrag in de theoretische context, opvallend gedrag in de context van de onderzoeksdata.

§ 3.3 Survey-onderzoek

Dit onderzoek heeft als doel te achterhalen welke vormen van opvallend gedrag voorkomen in de instrumentale en vocale muzieklessen en in welke mate deze gedragingen effect hebben op de muziekdocent.

Er is gekozen om gebruik te maken van een vragenlijst. Deze vragenlijst is opgenomen in de bijlage. (3.1)

In de vragenlijst is aan de respondenten gevraagd naar hun naam, leeftijd, vak, hoe lang ze werkzaam zijn bij H19 en hun gemiddeld aantal leerlingen.

De vragenlijst bestaat uit drie topics:

- visie op muziekonderwijs in het algemeen
- opvallende gedragingen en het effect op de docent in de muziekles
- visie op en eigen functioneren van de docenten in het muziekonderwijs aan kinderen met opvallend gedrag

§ 3.4 Visie op muziekonderwijs in het algemeen

Om te weten te komen of de visie van H19 omtrent inclusie binnen het kunstonderwijs gedragen wordt door de docenten is een zevental stellingen ter beoordeling voorgelegd. Deze konden worden gewaardeerd met scores waarbij:

- 1 staat voor helemaal mee oneens
- 2 staat voor beetje mee oneens
- 3 staat voor niet mee eens, niet mee oneens
- 4 staat voor beetje mee eens
- 5 staat voor helemaal mee eens

Uit de antwoorden op deze vragen kan gehaald worden hoe de docenten staan tegenover lesgeven aan kinderen met beperkingen, lichamelijk en verstandelijk. Omdat H19 als speerpunt heeft toegankelijk te zijn voor deze doelgroep is de ondersteuning op de werkvloer van belang. Op basis hiervan kan het management keuzes maken.

§ 3.5 Opvallende gedragingen en het effect op de docent in de muziekles

Vervolgens is een lijst met 35 gedragingen voorgelegd waarbij de docenten moesten aangeven of ze het gedrag herkenden in de les, zo ja, bij hoeveel van hun leerlingen en vervolgens welk effect dat op ze heeft.

Dit effect kon worden gewaardeerd met een score van 1 tot en met 4 waarbij:

- 1 staat voor: deze gedraging heeft op mij een zeer negatief effect (ik heb er veel last van)
- 2 staat voor: deze gedraging heeft op mij een enigszins negatief effect (ik heb er een beetje last van)
- 3 staat voor: deze gedraging heeft op mij geen effect
- 4 staat voor: deze gedraging heeft op mij een positief effect

Daarna is gevraagd naar eventuele combinaties van gedragingen uit de lijst, andere vormen van gedrag en eventuele bekendheid met een gediagnosticeerde stoornis bij de leerlingen. Ook is er ruimte voor nadere opmerkingen.

Deze data gaan inzicht geven in waar we het nou precies over hebben, welk gedrag komt voor, hoe vaak? Wat doet dat met de docent? Is er gedrag dat bijzonder vaak voorkomt of dat erg veel ergernis veroorzaakt? Deze deelvragen kunnen n.a.v. dit onderdeel beantwoord worden.

§ 3.6 Visie op en eigen functioneren van de docenten in het muziekonderwijs aan kinderen met opvallend gedrag

Voor topic drie zijn 17 stellingen voorgelegd met wederom score 1 tm 5, gelijk aan de scores bij topic 1. Bij de vraag naar behoefte aan bijscholing was de mogelijkheid om het antwoord nader te specificeren gegeven in de twee daarop volgende vragen.

Er is afgesloten met 4 open vragen over o.a. de grenzen en de mogelijkheden van de docenten.

Op basis van de uitkomsten van dit onderdeel kan er later gericht naar de behoeften van de docenten gehandeld worden. De uitkomsten geven weer hoe de opleiding van ons team zich verhoudt tot de praktijk. Ook is er ruimte voor ieders persoonlijke ambitie in het geheel.

§ 3.7 Dossier

Uit de dossiers van de leerlingenadministratie wordt aanvullende informatie gehaald. Deze informatie bestrijkt bijvoorbeeld de leerlingenaantallen per docent en de verhouding jongens / meisjes per instrument. Ook kan bij inschrijvingen vermeld staan of een kind bijzondere kenmerken heeft. Hierbij is in het kader van dit onderzoek te denken aan lichamelijke of verstandelijke beperkingen en leer- of gedragsstoornissen.

§ 3.8 Verantwoording

De lijst met gedragingen uit topic twee is zorgvuldig opgesteld met als uitgangspunt 2 bestaande diagnosemodellen. Eén is de gedragsvragenlijst voor kinderen van 6 – 18 jaar informatie leerkracht van Aseba, Erasmus MC Sophia Kinderziekenhuis te Rotterdam. De andere is SDQ Strengths and Difficulties Questionnaire van Markant Congressen te Zutphen.

Uit deze lijsten is een aantal gedragingen opgenomen dat mogelijkerwijs voorkomt en van invloed is op de instrumentale of vocale muzikles. De lijst is aangevuld met gedragingen uit ervaringen vanuit de werkvloer, specifiek voor dit onderwijs. Om te

voorkomen dat bij muziekdocenten, die doorgaans niet te maken krijgen met diagnosemodellen in de les, de lange lijst met negatief gedrag een negatieve teneur zou veroorzaken is de lijst in balans gebracht door er een zestal positieve gedragingen in op te nemen. Deze vormen van gedrag zijn wel verantwoord vanuit literatuur en ervaring en komen wel degelijk voor maar niet per se in het bijzonder bij kinderen met opvallend gedrag vanuit eventuele stoornissen. Dat is bij de rest van de gedragingen dus wel zo.

§ 3.9 Achtergrond van de leerling

Soms vermelden ouders op het inschrijfformulier dat hun kind lijdt aan een leer- of gedragsstoornis. De eerste opzet van het onderzoek was om de gediagnosticeerde leerlingen als onderzoeksgroep te nemen. Na voortschrijdend inzicht is echter dat idee losgelaten om twee redenen. Kinderen en hun ouders willen niet overal met hun stempel geconfronteerd worden en de onderzoeksvraag richt zich eigenlijk op hoe docenten reageren op opvallend gedrag in de les. Na verschillende gesprekken met leerkrachten uit het regulier en speciaal basis en voortgezet onderwijs en met een orthopedagoog is voor deze opzet gekozen.

In hoofdstuk 5 zal aan de hand van de uitkomsten van de vragenlijst, informatie uit literatuur, van internet, en gesprekken met leerkrachten uit het regulier en speciaal onderwijs een aantal aanbevelingen en een vervolgtraject omtrent deskundigheidsbevordering besproken worden.

Hoofdstuk 4 De onderzoeksresultaten.

§ 4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft eerst in paragraaf 4.2 de onderzoeksgroep en de bijbehorende groep muzikale leerlingen. Vervolgens komt in paragraaf 4.3 de visie op muziekonderwijs binnen de afdeling muziek van H19 aan de orde. In paragraaf 4.4 wordt nader toegespitst op het opvallend gedrag en het effect daarvan op de muziekdocenten en paragraaf 4.5 stelt de huidige stand van zaken en de wensen vanuit de docenten aan de orde. In paragraaf 4.6 komt aan de orde de aanwezigheid van achtergrondinformatie over mogelijke stoornissen bij leerlingen. In dit hoofdstuk worden de data objectief gepresenteerd aan de hand van geselecteerde tabellen en figuren.

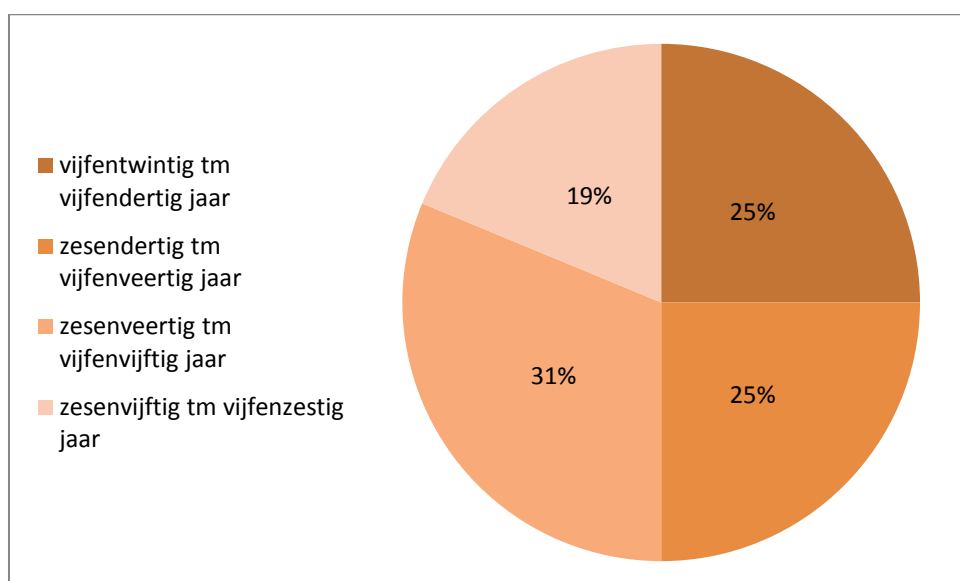
§ 4.2 Onderzoeksgroep

De doelgroep van mijn onderzoek zijn docenten die muziekles geven aan leerlingen van 0 tot en met 18 jaar die in kleine groepen of alleen, instrumentale of vocale muziekles volgen.

Van de 21 benaderde docenten hebben 16 medewerkers de vragenlijst ingevuld geretourneerd. Deze 16 muziekdocenten geven les aan 631 verschillende leerlingen. 1 docent heeft de vragenlijst deels ingevuld.

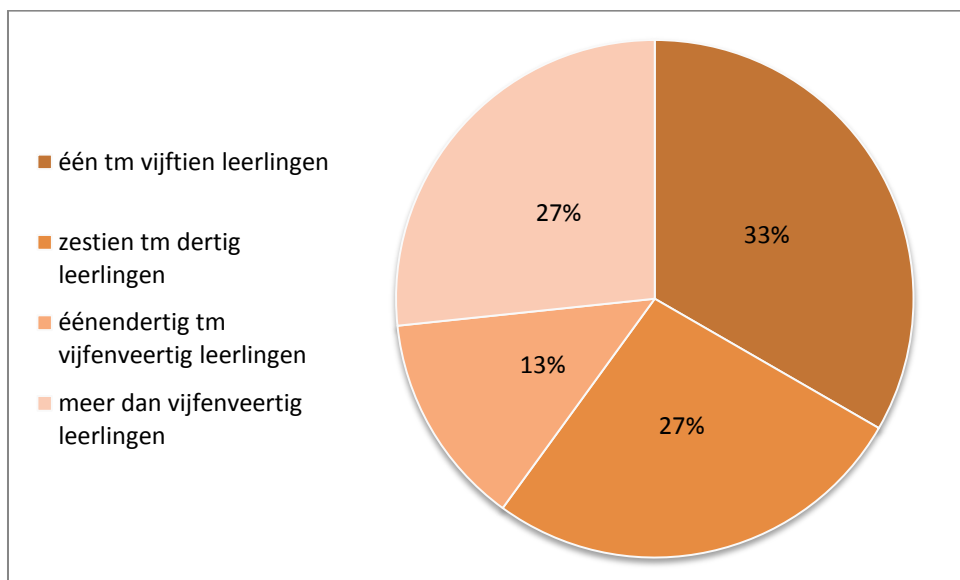
De docenten variëren in leeftijd van 25 tot 59 jaar, in figuur 4.2.1 is de leeftijdsverdeling in 4 categorieën weergegeven:

Figuur 4.2.1

De leerlingenaantallen per docent kunnen sterk verschillen. In figuur 4.2.2 is aangegeven hoe de verdeling leerlingen is in vier categorieën.

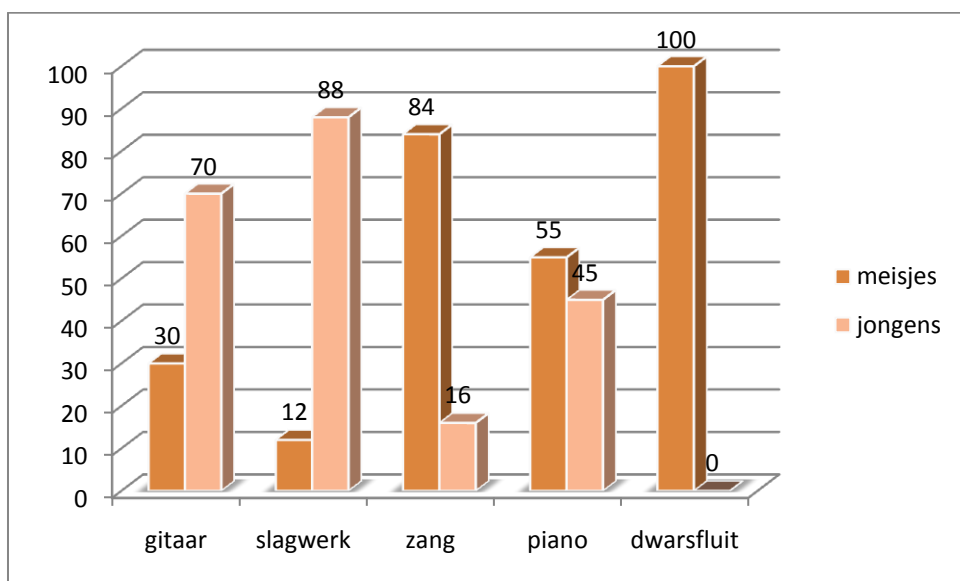
Figuur 4.2.2

Op H19 vallen de grootste aantallen leerlingen binnen de vakken slagwerk, gitaar en zang. De kleinste aantallen vallen bij blokfluit, accordeon en harp. Van de docenten die hebben gereageerd varieert de diensttijd van 1 jaar tot 34 jaar in dienst.

De leerlingen zijn verdeeld over de leeftijden van 0 tot 18 jaar waarbij dit onderzoek zich richt op lesvormen aan leerlingen in de leeftijd van 7 tot en met 18 jaar. Van 5 instrumenten met relatief veel leerlingen is de verdeling jongens / meisjes in het dossier opgezocht. Figuur 4.2.3 geeft deze weer.

Figuur 4.2.3

§ 4.3 Visie op muziekonderwijs

Om een beeld te krijgen van de opvattingen omtrent muziekonderwijs van de muziekdocenten van H19 is een zevental stellingen ter beoordeling voorgelegd.

Deze stellingen zijn gewaardeerd met de cijfers 1 tot en met 5.

De getallen achter de stellingen in tabel 4.3.1 geven het percentage van docenten weer die het bijbehorende cijfer hebben gegeven.

Tabel 4.3.1 (n = 16)

Stelling	5	4	3	2	1
	helemaal mee eens	beetje mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	beetje mee oneens	helemaal mee oneens
Muziekonderwijs is belangrijk voor de ontwikkeling van een kind.	88	12	0	0	0
Het is onze plicht om elke jongere in ons verzorgingsgebied in aanraking te laten komen met kunst.	31	31	25	6	6
De afdeling muziek van H19 moet voor elk kind toegankelijk zijn.	56	19	6	13	6
Kinderen met een lichamelijke beperking moeten bij H19 muziekonderwijs kunnen volgen.	62	13	25	0	0
Kinderen met een verstandelijke beperking moeten bij H19 muziekonderwijs kunnen volgen.	50	37	13	0	0
Kinderen met opvallend gedrag moeten bij H19 muziekonderwijs kunnen volgen.	44	31	19	6	0
H19 moet meer middelen inzetten voor muziekonderwijs aan kinderen met speciale behoeften, ook als dit ten koste gaat van budget voor andere cursisten.	6	13	25	19	37

Uit bovenstaande tabel is te concluderen dat de meeste muziekdocenten van H19 positief staan tegenover lesgeven aan kinderen met diverse beperkingen. 75% vindt

dat de afdeling muziek voor elk kind toegankelijk moet zijn en dat geldt specifiek voor kinderen met lichamelijke beperkingen (75%), verstandelijke beperkingen (87%) en opvallend gedrag (75%). Echter, dit mag niet ten koste gaan van middelen voor leerlingen zonder beperkingen vind 56%. Mogelijkerwijs vrezen docenten voor minder lestijd voor kinderen zonder beperkingen en eventueel grotere groepen, wat zou kunnen leiden tot werkdrukverhoging. Het belang van muziekonderwijs voor kinderen wordt door 100% van de docenten onderkend!

§ 4.4 Waargenomen gedrag en het effect op de docent

In het onderzoek is aan de docenten gevraagd in hoeverre zij in hun lessen verschillende vormen van opvallend gedrag tegenkomen. De docenten hebben dit aangegeven door middel van het aantal leerlingen op te geven per gedragsvorm. Daarbij hebben zij aangegeven door middel van een score van 1 tot en met 4 in welke mate dit gedrag effect op hen heeft. De scores vertegenwoordigen:

- 1 deze gedraging heeft op mij een zeer negatief effect (ik heb er veel last van)
- 2 deze gedraging heeft op mij een enigszins negatief effect (ik heb er een beetje last van)
- 3 deze gedraging heeft op mij geen effect
- 4 deze gedraging heeft op mij een positief effect

In de lijst met opvallende gedragingen zijn verschillende gedragingen opgenomen die in principe niet direct behoren tot moeilijk begripbaar gedrag. Dit is om geen negatieve teneur in de vragenlijst te veroorzaken. Met moeilijk begripbaar gedrag wordt in de context van dit onderzoek gedrag bedoeld, waar een docent last van kan hebben, gedrag dat energie kost. Het risico bestaat, wanneer een lange lijst met lastig gedrag gepresenteerd wordt, dat de negatieve aspecten van muziekles geven teveel benadrukt worden en “lastige” leerlingen gestigmatiseerd worden. Men kan ook meegesleept worden in een negatieve spiraal en overal last gaan ervaren. Het andere risico is dat men juist als compensatie en loyaliteit tegenover de leerlingen antwoorden gaat geven, die geen weergave van de praktijk meer zijn door te zaken positiever te willen zien, of om de leerling niet af te vallen.

Positief gedrag

In tabel 4.4.1 zijn dus juist deze positieve gedragingen en de reacties daarop weergegeven. Achter het gedrag staat hoeveel procent van de respondenten het

gedrag hebben herkend uit hun lessen, vervolgens bij hoeveel van hun leerlingen dit gedrag voorkomt. Dit percentage geeft weer hoeveel procent van alle leerlingen die dit onderzoek bestrijkt dit gedrag vertonen. (1% is 6,31 leerlingen) In de kolommen met als kop de cijfers 1 tot en met 4 staan de scores die aangeven welk effect het gedrag op de docenten heeft. Deze percentages slaan op de onderzoeksgroep; de ondervraagde docenten.

Tabel 4.4.1

Gedragsvorm	herkend	komt voor; %	deze gedraging heeft op mij een zeer negatief effect (ik heb er veel last van)	deze gedraging heeft op mij een enigszins negatief effect (ik heb er een beetje last van)	deze gedraging heeft op mij geen effect	deze gedraging heeft op mij een positief effect
De leerling toont opvallend veel eigen initiatief	60	9	0	0	0	100
De leerling neemt mij in vertrouwen over zaken die niet lesgerelateerd zijn	87	31	0	0	18	82
De leerling kan ontzettend enthousiast zijn	93	38	0	0	0	100
De leerling heeft zeer veel fantasie in de muziek	93	23	8	8	17	67
De leerling toont opvallend veel genegenheid	53	6	0	0	43	57
De leerling vindt in de muziek een uitlaatklep	80	31	0	0	0	100

Positief gegeven is, dat bovenaan in tabel 4.4.1 het gedrag staat, dat van alle vormen van gedrag op de vragenlijst het meest voor kwam, namelijk “de leerling kan ontzettend enthousiast zijn”. Ook valt op dat drie maal het percentage 100% voorkomt in kolom 4. Score 4 betekent dat wanneer het gedrag voorkomt, het een positief effect heeft op de muziekdocent. Er zijn door deze vragen dus ook een aantal voor de docenten zeer belangrijke positieve vormen van gedrag aan het licht

gekomen, initiatief, enthousiasme en een uitlaatklep. Goed is het om te weten wat energie en plezier in het werk geeft.

Moeilijk begrijpbaar gedrag

In tabel 4.4.2 staan de meest voorkomende vormen van moeilijk begrijpbaar gedrag van hoog naar laag. In de eerste kolom staat de gedragsvorm, in de tweede kolom het percentage docenten dat het gedrag in de lessen heeft herkend. In de derde kolom staat bij welk percentage van de leerlingen van de docenten uit de onderzoeksgroep het gedrag voorkomt. Opgenomen in de tabel zijn de gedragingen die bij 10% of meer van die leerlingen voorkomen. (10% is 63,1 leerlingen).

Tabel 4.4.2

Gedragsvorm	herkend door % docenten	komt voor bij % leerlingen
De leerling werkt slordig	67	26
De leerling is zijn huiswerk vaak vergeten te doen	67	21
De leerling kan zich niet concentreren, kan niet lang de aandacht ergens bij houden	87	19
De leerling heeft regelmatig een reden of smoes over niet gedaan huiswerk	87	16
De leerling vergeet steeds wat je net hebt gezegd.	80	14
De leerling hangt de clown uit.	73	14
De leerling praat veel over zaken die los staan van de les	80	14
De leerling komt vaak te vroeg (vaak is meer dan 35% van de tijd)	60	13
De leerling heeft vaak niet de juiste spullen bij zich	67	11

Uit verschillende antwoorden in bovenstaande tabel kun je concluderen dat het gedrag van de leerling niet aansluit bij de verwachting van de docent. Veel leerlingen (26% is 158 leerlingen) werken slordig, vergeten hun huiswerk te doen (21% is 133 leerlingen) of komen met een smoes daarover. De docent vraagt een goede voorbereiding van de les, nu deze uitblijft, rijst de vraag welke oorzaak dat heeft. Weet de leerling wat er van hem verwacht wordt? Ontbreekt motivatie? Is het huiswerk duidelijk afgesproken? Kan de leerling eigenlijk wel zelfstandig werken? Uit andere antwoorden lezen we dat veel leerlingen zich moeilijk kunnen concentreren (120 leerlingen) of afleidgedrag vertonen, “de clown uithangen”, (88 leerlingen) of veel praten. (88 leerlingen). Kan de leerling de les misschien niet goed volgen, zijn er teveel prikkels, waarom zoekt hij uitvluchten, bliksemafleiders? Hoe moeten we hiermee omgaan? De antwoorden op al deze vragen zijn van cruciaal belang om werkelijke verbetering te gaan brengen in lessituaties. Hoofdstuk 5 gaat hier op in.

Negatief effect

Omdat het onderzoek als speerpunt heeft, het meten van het effect op docenten van opvallend gedrag, is gekozen in tabel 4.4.3 de gedragingen te rangschikken op basis van score 1 (veel last) en score 2 (een beetje last). Deze tabel geeft louter weer welk effect het gedrag heeft op de docent, indien deze het gedrag heeft herkend. De tabel zegt dus niets over hoe vaak het gedrag voorkomt. In tabel 4.4.3 staan alle opvallende gedragsvormen uit de vragenlijst (minus de eerdergenoemde positieve gedragingen) op basis van de percentages van de respondenten van hoog naar laag.

Tabel 4.4.3

Gedragsvorm	1	2	3	4
	deze gedraging heeft op mij een zeer negatief effect (ik heb er veel last van)	deze gedraging heeft op mij een enigszins negatief effect (ik heb er een beetje last van)	deze gedraging heeft op mij geen effect	deze gedraging heeft op mij een positief effect
Er is weinig wat de leerling leuk vindt	40	40	20	0
De leerling lijkt je niet te horen, is afgesloten van de buitenwereld	40	20	20	20
De leerling heeft zijn instrument niet op orde	34	66	0	0
De leerling kan niet tegen kritiek	33	17	50	0
De leerling heeft vaak niet de juiste spullen bij zich	22	67	11	0
De leerling komt vaak te laat (vaak is meer dan 35% van de tijd)	20	40	40	0
De leerling is vaak absent zonder afmelding (vaak is meer dan 35% van de tijd)	17	66	17	0
De leerling is brutaal in de les	17	66	17	0
De leerling is vaak absent met afmelding (vaak is meer dan 35% van de tijd)	17	0	50	33
De leerling heeft regelmatig een reden of smoes over niet gedaan huiswerk	15	38	38	9
De leerling vindt het huiswerk niet leuk en doet het daarom niet	13	50	37	0
De leerling werkt slordig	11	55	34	0
De leerling is zijn huiswerk vaak vergeten te doen	10	70	10	10
De leerling hangt de clown uit.	10	50	30	10

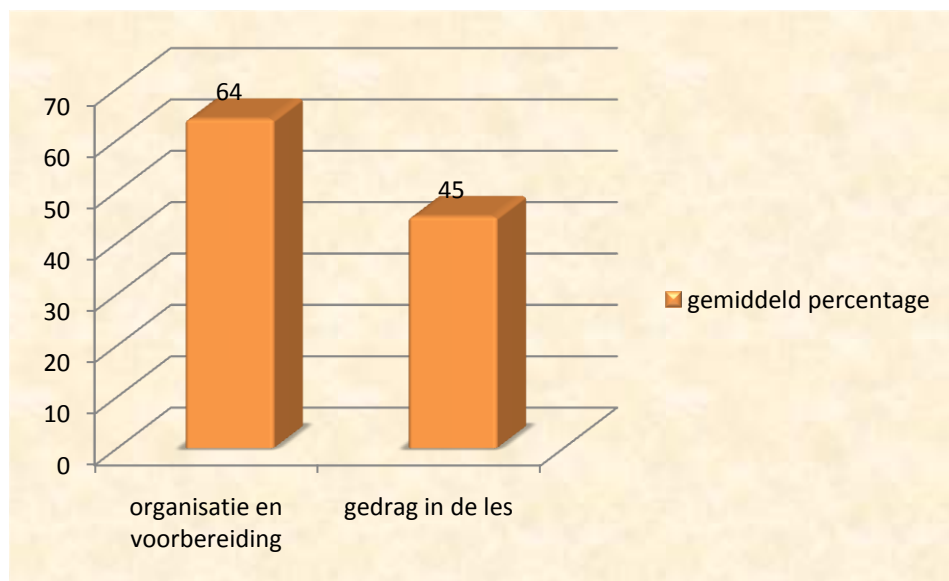
De leerling vergeet steeds wat je net hebt gezegd.	10	50	30	10
De leerling friemelt of wiebelt	10	40	40	10
De leerling is meteen gefrustreerd wanneer iets niet lukt	10	40	30	20
De leerling praat veel over zaken die los staan van de les	9	22	45	24
De leerling kan zich niet concentreren, kan niet lang de aandacht ergens bij houden	8	38	38	16
De leerling maakt dingen waar hij aan begint vaak niet af	0	75	25	0
De leerling is onhandig of stuntelig	0	40	50	10
De leerling is bang om fouten te maken	0	34	66	0
De leerling kan niet goed opschieten met andere leerlingen	0	33	34	33
De leerling komt vaak te vroeg (vaak is meer dan 35% van de tijd)	0	22	67	11
De leerling schaamt zich gauw of voelt zich niet op zijn gemak	0	17	66	17
De leerling is nerveus, zenuwachtig of gespannen	0	14	72	14
De leerling is te verlegen of timide	0	12	88	0
De leerling broemt of maakt andere vreemde geluiden tijdens de les	0	0	100	0
De leerling werkt heel perfectionistisch	0	0	0	100

Wat opvalt in tabel 4.4.3 is dat er veel gedragingen zijn die zeer verschillende reacties bij docenten oproepen; variërend van score 1 tot en met score 4.

Bijvoorbeeld de “leerling die je niet lijkt te horen” of de “leerling die snel gefrustreerd is” leveren een vrij gelijkmatige verdeling van de antwoorden op. Kennelijk is het

effect van opvallend gedrag op docenten zeer persoonsgebonden; de één vindt het positief als een leerling veel kletst in de les, de andere negatief. Het verschil in effect kan ook te maken hebben met een door de docent zelf ontwikkelde, doeltreffende aanpak. Sommige docenten kunnen misschien beter omgaan met gedrag dat voor andere docenten storend is. Opvallend is ook dat de onderste 10 gedragingen, een beetje tot geen last veroorzaken. Deze gedragingen hebben te maken met de onzekere, timide leerlingen. Gedrag waar meer dan de helft van de docenten veel last van heeft komt niet voor!

Grofweg zijn er twee gebieden van gedrag; het gedrag in de les en het gedrag ter voorbereiding (huiswerk) en organisatie (aanwezigheid, op tijd zijn) van de les. In bijlage 4.1 staat een overzicht van wat hoort bij organisatie / voorbereiding en wat bij gedrag in de les. De gemiddelde scores “veel last” en “een beetje last” liggen in tabel 4.4.3 het hoogst bij de categorie organisatie en voorbereiding. In figuur 4.4.1 staan de twee categorieën naast elkaar gezet.

Figuur 4.4.1

Relatief de meeste last ondervinden de docenten dus van negatief gedrag omtrent lesvoorbereiding, huiswerk, aanwezigheid etc. Dat in combinatie met hoge percentages leerlingen met dat gedrag in tabel 4.4.2 (slordig werken, huiswerk niet goed doen) geeft aan dat daar een knelpunt ligt. Er moet dus vooral op dat vlak verbetering gezocht worden. Deze gedragingen zouden zowel met onvermogen van

leerlingen om zelfstandig en taakgericht te kunnen werken als met motivatie van de leerling te maken kunnen hebben. Hoofdstuk 5 gaat daarop in.

§ 4.5 Achtergrond, opleiding en verbetering

In tabel 4.5.1 staat horizontaal weergegeven hoe de docenten hun didactische vaardigheden omtrent opvallend gedrag (In mijn opleiding heb ik voldoende geleerd om aan kinderen met opvallend gedrag goed muziekonderwijs te kunnen bieden) beoordelen versus hun algemene didactische vaardigheden (In mijn opleiding heb ik voldoende geleerd aan didactische vaardigheden om goed muziekles te kunnen geven) verticaal.

De cijfers in de tabel vertegenwoordigen het aantal docenten.

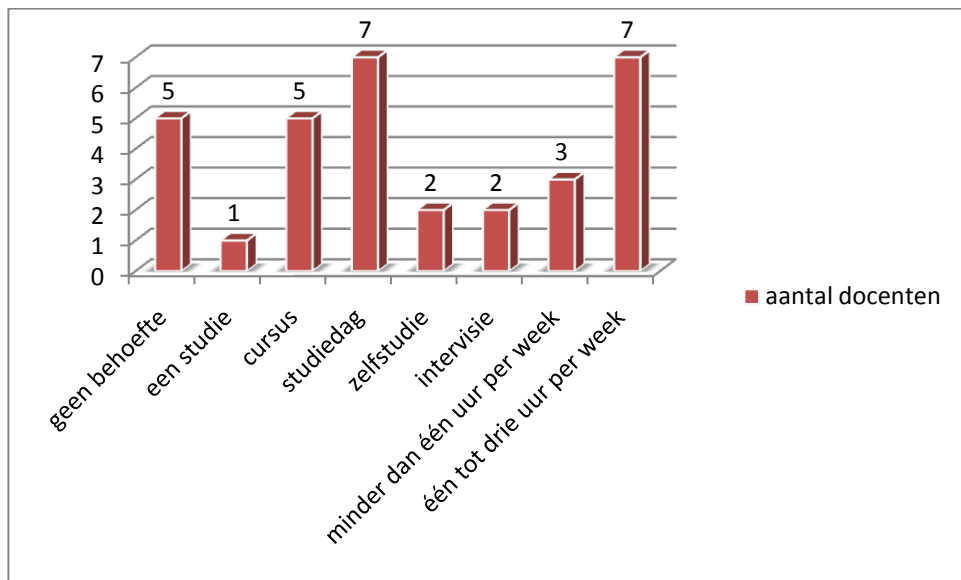
Tabel 4.5.1 (n = 15)

	Voldoende didactische vaardigheden omtrent opvallend gedrag				
Voldoende didactische vaardigheden	helemaal mee oneens	beetje mee oneens	niet mee eens, niet mee oneens	beetje mee eens	helemaal mee eens
helemaal mee oneens	2				
beetje mee oneens	1				
niet mee eens, niet mee oneens	3	2	1		
beetje mee eens	3		1		
helemaal mee eens		1		1	

Wat direct opvalt, is dat verreweg de meeste docenten vinden dat in hun opleiding onvoldoende aandacht is besteed aan didactiek omtrent opvallend gedrag. Zij vinden zichzelf niet toereikend opgeleid. Dit is een belangrijk onderwerp om aanhangig te

maken op de beroepsopleiding! De mening over algemene didactiek in de opleiding is redelijk verdeeld waarbij het grootste deel kiest voor score 3, neutraal.

De docenten zijn vervolgens gevraagd naar hun behoefte aan bijscholing. Figuur 4.5.1 geeft de antwoorden weer. Er waren meerdere antwoorden mogelijk bij de verschillende soorten van bijscholing.

Figuur 4.5.1 (n = 15)

Vijf van de vijftien docenten hebben geen behoefte aan bijscholing. De andere tien wel, waarvan de meerderheid heel graag bijscholing wil. Er is het meest behoefte aan een studiedag, als tweede meest gekozen optie komt de cursus naar voren.

Werkbeleving

In het onderzoek is een aantal stellingen voorgelegd aan de onderzoeksgroep over hun werkbeleving en standpunten omtrent het werk. Ook is onderzocht hoe in hun beleving H19 functioneert in relatie tot kinderen met opvallend gedrag.

In tabel 4.5.2 staat weergegeven hoeveel docenten gekozen hebben voor welke waardering.

Tabel 4.5.2 (n = 15)

Stelling	helemaal mee eens	beetje mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	beetje mee oneens	helemaal mee oneens
Het geven van muziekonderwijs aan kinderen met opvallend gedrag ervaar ik een verzwaring van mijn taak.	8	4	1	2	0
Het geven van muziekonderwijs aan kinderen met opvallend gedrag ervaar ik een verrijking van mijn taak	5	6	2	1	1
Ik vind het nodig dat er meer lestijd is voor kinderen met opvallend gedrag	6	2	5	2	0
Ik vind dat H19 mij meer lestijd moet geven voor kinderen met opvallend gedrag. Ook als dat ten koste gaat van andere werkzaamheden	2	4	2	2	5
Ik vind dat H19 mij meer voorbereidingstijd moet geven voor kinderen met opvallend gedrag. Ook als dat ten koste gaat van andere werkzaamheden	3	4	6	2	0
Kinderen met opvallend gedrag moeten passend muziekonderwijs krijgen van speciaal geschoolde muziekdocenten	4	5	4	1	1
Door bijscholing, professionalisering omtrent opvallend gedrag, word ik een betere muziekdocent	3	9	2	0	1
Ik denk dat de drempel voor ouders met kinderen met opvallend gedrag om bij H19 muziekonderwijs te volgen te hoog is	1	3	8	3	0
Ik denk dat H19 maatwerk levert aan kinderen met opvallend gedrag	0	0	8	3	3

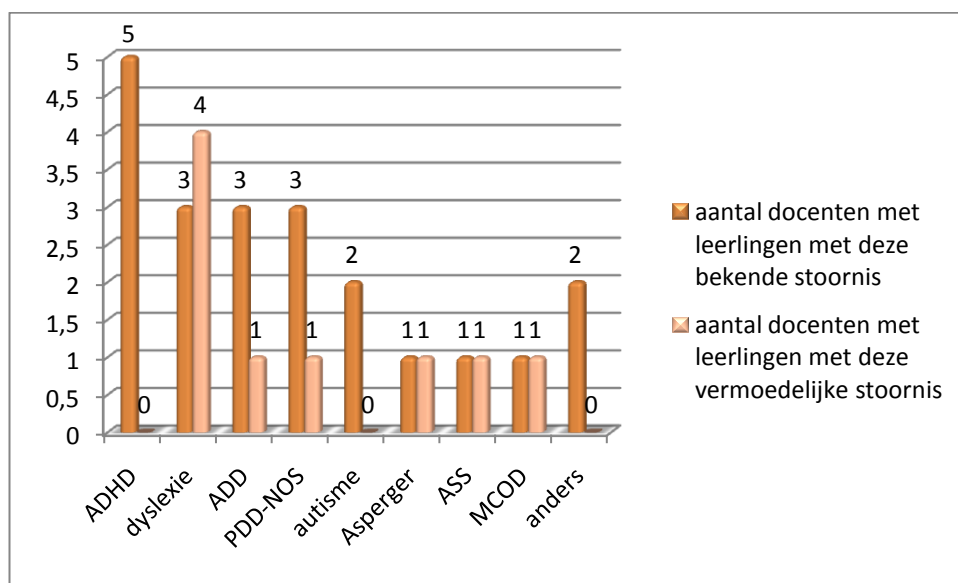
Lesgeven aan kinderen met opvallend gedrag wordt door 12 van de 15 docenten gezien als een verzwaring van hun taak. Er is behoefte aan meer lestijd en meer voorbereidingstijd maar dat mag niet ten koste gaan van de lestijd voor de andere leerlingen. Een goed beeld over de toegankelijkheid en de drempel om bij H19 binnen te komen is er niet maar de gedachte dat H19 goed toegerust is voor

kinderen met opvallend gedrag is er zeker niet. Dat is een opvallende uitkomst. Kennelijk zijn inhoud en randvoorwaarden voor goed onderwijs aan kinderen met opvallend gedrag momenteel niet toereikend. In vraag 11 tot en met 13 in de lijst is de feedback met ouders aan de orde gesteld. Over het algemeen is er ondersteuning vanuit de ouders door middel van tips over hoe om te gaan met het opvallende gedrag. Geen van de docenten geeft aan dat bij navraag de ouders ontevreden zijn over de lessen van de docent. De meerderheid heeft tevreden ouders.

§ 4.6 Gedrags- en leerstoornissen

In de vragenlijst is gevraagd of de muziekdocent persoonlijk op de hoogte is van de aanwezigheid van eventuele gedrag- of leerstoornissen bij de leerling. Dat kan zijn omdat de leerling of zijn ouders dat expliciet aan de docent of aan H19 gemeld hebben bij de inschrijving. In beginsel wordt vanuit H19 niet gevraagd naar bijzonderheden van leerlingen.

Ook is gevraagd of de docent vermoedt dat er sprake is van een stoornis. In figuur 4.6.1 staan de uitkomsten op deze vragen verwerkt.

Figuur 4.6.1

We zien dat de stoornis ADHD het meest voorkomt en tevens ook expliciet vermeld wordt. Misschien is het stigma van de stoornis niet zo groot of wordt juist voor een goede omgang met deze kinderen de achtergrondinformatie noodzakelijk geacht door ouders. Dyslexie, ADD en PDD-NOS worden ook regelmatig vermeld maar er zijn ook gevallen waarin de docent deze stoornissen slechts vermoedt. Dat kan zijn

omdat ouders liever geen stempel meegeven aan hun kind of dat er (nog) geen diagnose is. Het kan natuurlijk ook zijn dat de docent zich vergist. Autisme wordt ook expliciet vermeld.

Desgevraagd zijn de meeste muziekdocenten bereid om les te geven aan kinderen met opvallend gedrag. Sommigen met veel motivatie anderen met weinig.

Er is geen eensluidend antwoord gekomen op de vraag welke lesvorm (groepsles, privéles) het beste is.

Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie

§ 5.1 Algemene bevindingen

Muziekdocenten geven les vanuit hun passie voor hun vak. In de conservatoriumopleiding komen vakken als didactiek, methodiek en psychologie aan bod. Het leeuwendeel van de studie richt zich echter op eigen bekwaming in het hoofdvak; studeren en nog eens studeren.

Er verschijnen jaarlijks nieuwe methodes voor alle instrumenten die steeds meer gebruik maken van de huidige mogelijkheden van de technologie, ook actuele muziek is er in verwerkt. Auditieve bronnen in de vorm van meespeel Cd's en internet spelen een steeds grotere rol in de lespraktijk.

Deze grote verscheidenheid aan lesmethodes biedt steeds meer mogelijkheden om voor elke leerling geschikt materiaal te vinden. Desondanks vindt 0% van de ondervraagde muziekdocenten van H19, dat H19 maatwerk levert aan kinderen met opvallend gedrag. (zie tabel 4.5.2) Daar liggen kennelijk andere behoeften.

12 van de 15 docenten vinden dat hun opleiding heel summier tot helemaal niet voorziet in de benodigde competenties. (tabel 4.5.1) In het regulier onderwijs is steeds meer aandacht en ondersteuning voor opvallend gedrag. Voor het speciaal onderwijs zijn zelfs de competenties volgens de wet Bio² met extra diepgang geformuleerd. Op centra voor kunsteducatie helpen de docenten leerlingen met opvallend gedrag voornamelijk op intuïtie en / of toevallige ervaring vooruit. Eén van de bevindingen van dit onderzoek is, dat aan het licht komt dat er een discrepantie is tussen opleiding en praktijk. Het huidige competentieprofiel docent muziek moet eens op de Bio competenties (didactiek en pedagogie in het bijzonder) gelegd worden en aangevuld worden. Dat is de taak voor de leidinggevende.

Het idealisme is groot, de bereidwilligheid ook, de roep om ondersteuning daarentegen is hoorbaar.

Gelukkig weten sommige ouders van leerlingen, waarvan bekend is dat ze aan een gedrags- of leerstoornis leiden, de weg naar H19 te vinden, en bij navraag zijn ze erg te spreken over de kwaliteit van de lessen. De ervaring leert dat de gang naar de kunsteducatie echter niet vanzelfsprekend voor hen is. Regelmatig wordt van tevoren eerst geïnformeerd of er op H19 wel een plaats is voor hun kind.

² http://wetten.overheid.nl/zoeken_op/regeling_type_wetten+AMVB+ministeries/titel_bevat_bio

De visie van H19 is, dat er voor leerlingen met opvallend gedrag, en in een breder kader, leerlingen met lichamelijke en verstandelijke beperkingen, geen drempels mogen zijn om kunstonderwijs te volgen. Het docententeam muziek onderschrijft deze visie maar loopt in de praktijk wel tegen problemen aan. Lesgeven aan kinderen met opvallend gedrag is wel degelijk een verzwarende van de werkzaamheden vinden 8 van de 15 docenten. (zie tabel 4.5.2) Om maatwerk te kunnen leveren is meer rust en ruimte nodig. Minder tijdsdruk en meer kennis over achtergrond en aanpak van moeilijk begripbaar gedrag zijn gewenst. Er is behoefte aan studiedagen (7 docenten) en cursussen (5 docenten). (zie fig. 4.5.1) Het management moet op basis van deze uitkomsten dus voorzien in de vraag naar deskundigheidsbevordering.

Mijn rol als hoofd muziek is om de juiste werkvorm, gericht op het juiste probleem aan te bieden. Dit onderzoek toont aan waar de meeste knelpunten zitten. De focus komt op innovatieve lesvormen en lesondersteuning, competentieontwikkeling en faciliteren door middel van tijd en middelen.

§ 5.2 Het gedrag

Kijkend naar de cijfers in tabellen 4.4.2 en 4.4.3 valt als eerste op dat véél van de gedragingen bij véél van de muziekdocenten in de lessen voorkomen. Hoe docenten daarop reageren kan verschillen. Zo kunnen te laat komen in de les of smoesjes over niet gedaan huiswerk bij de één een zeer negatief effect veroorzaken en bij de ander eigenlijk geen effect. Persoonlijkheid en lescultuur kunnen hierbij een rol spelen. (de Vree, 1988) Ook persoonlijke ervaring en feeling voor de doelgroep zijn van belang. Verschillende docenten hebben een eigen aanpak ontwikkeld die voor hen werkt!

Belangrijk is om deze “best practices” te inventariseren en te delen met het hele docententeam.

De insteek van het onderzoek was in eerste aanleg om te kijken wat voor opvallend gedrag er voorkomt in de muzieklessen en in welke mate. Slordig werken, huiswerk vergeten zijn te doen of daar smoesjes over hebben, slechte concentratie en vergeetachtigheid, clownesk gedrag en veel kletsen in de les zijn de meest voorkomende vormen van opvallend gedrag. (gemiddeld 15% van de leerlingen, dat is 95 leerlingen, zie tabel 4.4.2) Uit het onderzoek komt naar voren dat er relatief veel leerlingen met concentratieproblemen en die slordig werken op gitaarles en slagwerkles zitten.

Uit het dossier blijkt, dat van de hoeveelheid slagwerklerlingen van de docenten van de onderzoeksgroep 88% een jongen is. Bij gitaar is dat 70%. (figuur 4.2.3) Dat zou kunnen duiden op meer opvallend gedrag bij jongens dan bij meisjes. Dit is echter als zodanig niet in dit onderzoek onderzocht maar is wellicht interessant om in een volgend stadium mee te nemen. Terzijde; in het speciaal onderwijs is de verhouding jongen/meisje 4:1. De verschillen hebben o.a. te maken met verschil in uitingvormen tussen jongens en meisjes. (van Lieshout, 2002)

Interessant is ook om te onderzoeken of ouders met “drukke” kinderen misschien sneller geneigd zijn om hun kind op drummen te plaatsen. Gekscherend wordt ADHD wel eens vertaald met “Alle Drummers Hebben Dat.” Ouders kiezen wel eens een instrument dat past bij het karakter van hun kind. Daar kunnen hun “drukke” kinderen hun teveel aan energie kwijt.

Opvallend is dat de fluitdocent geen van de genoemde gedragingen tegenkomt in de les en 100% meisjes op les heeft.

De gedragingen zijn te verdelen in twee categorieën. Het gedrag in de les en het gedrag buiten de les, maar dan gerelateerd aan de les; voorbereiding, huiswerk en organisatie.

§ 5.3 Gedrag in de les

Teveel aandacht trekken, de clown uithangen, veel praten over zaken die los staan van de les als afleidingsmanoeuvre of om extra aandacht, is een vorm van gedrag die door driekwart van de docenten is herkend. Deze gedragingen kunnen te maken hebben met een sociaal emotioneel probleem, een aandachtstekort, maar ook met nervositeit of faalangst. In het algemeen roepen sommige gedragingen in de les zoals zenuwachtigheid, verlegenheid en perfectionisme bij docenten geen negatieve reacties op maar eerder ontwapening. *Een docent moet kunnen vaststellen wanneer gedrag een probleem wordt*, zie hoofdstuk 2: de 6 kapstokvragen, (Koning, 2007). Komt het vaak voor, wordt het erger, hebben medeleerlingen of de docent er last van? Heeft of krijgt het kind zelf er last van? *Deze vragen bieden een goed eerste aanknopingspunt om vast te stellen of er iets ondernomen moet worden.*

Beantwoording van deze vragen overschrijdt nog geen grens betreffende diagnose stellen en kan goed opgenomen worden in de huidige lespraktijk. Als eerste stap zullen in het eerstvolgende muziekoverleg deze 6 vragen op de agenda staan.

Als er een probleem geconstateerd is, is het raadzaam om met behulp van de Schijf van 7, zie hoofdstuk 2, (Koning, 2007) de oorzaak te achterhalen en vervolgens dienovereenkomstig de situatie aan te pakken. *Om dit traject te kunnen afleggen en er met gunstig resultaat uit te komen is bijscholing op dit specifieke punt nodig.* Het verdient aanbeveling om samen met het (speciaal) basis- en voortgezet onderwijs een werkvorm te ontwikkelen waar wij in de kunsteducatie gebruik van kunnen maken. Hierbij kan gedacht worden aan samenwerking, werken aan inhoud en aanpak van muzieklessen en aan kennis omtrent achtergronden van gedrag. Hierover komt in seizoen 2010 / 2011 een studiedag. Belangrijk aspect van meer kennis omtrent moeilijk begrijpbaar gedrag is minstens, dat dat zorgt voor *meer begrip* bij docenten. (Baard & van der Elst, 2008)

Nog een stap verder is het ontwikkelen van nieuw, innovatief aanbod op inhoud en vorm. Meer aansluiting bij de verwachtingen van de leerling (“ik zing Disney”), een overzichtelijk haalbaar doel, een oefenles, les met ouders erbij, meerder malen per week een kortere les, meer visuele ondersteuning, combinaties met andere kunstvakken. *Om hiermee aan de slag te gaan wil ik als leidinggevende de medewerkers inspireren en hun creativiteit aanboren. Door dit onderzoek is de doelgroep uitgelicht, volgende stap is innovatie.*

§ 5.4 Voorbereiding en organisatie van de les

Huiswerk niet gedaan hebben, met een smoes komen, de juiste spullen niet bij zich hebben.... Dit zijn vormen van gedrag die veel ergernis oproepen. Gemiddeld heeft 57% van de ondervraagden daar een beetje tot veel last van. (zie tabel 4.4.3) Je hebt als muziekdocent relatief zeer kort de tijd met je leerling. Gemiddeld is dat 20 minuten per week. In die korte tijd moet de leerling laten horen wat hij heeft geoefend, daar moet eventueel aan gecorrigeerd worden, er moet ingezoomd worden op allerlei facetten van muziek maken zoals ritme, vorm en interpretatie. (de Vree, 1988) Dan moet er ook nieuwe stof behandeld worden, de docent speelt een nieuw stukje voor, de leerling mag even proberen. In hoofdstuk 2 is het onderwerp werkhouding aan bod gekomen. (Koning, 2007) In de muzikles heb je te maken met de instructie. Een groot deel van het proces tussen instructie en resultaat speelt zich af buiten het blikveld van de docent. Het is daarom zaak om de instructie zo helder mogelijk te geven en te controleren of de leerling precies weet wat er van hem verwacht wordt. Als je te maken hebt met het gedrag “de leerling vergeet steeds wat

ik heb gezegd,” dan is de verwachting dat de volgende week progressie is opgetreden zeer klein. Heeft de leerling nu niet goed opgelet, slecht geoefend, is hij lui en ongemotiveerd of is er behoefte aan een andere vorm van instructie? Niet alleen de instructie “ hoe moet je dit doen” maar ook, “wat moet je als je thuis bent precies doen” is van belang. Een stappenplan, een plan van aanpak, een handleiding. *Je hebt als muziekdocent nu geen grip op het oefenproces thuis, daar is naar mijn mening wel wat te winnen omdat blijkt het onderzoek nu juist daar de frequentste en meeste ergernis vandaan komt.*

Het is van belang om na te gaan in welke fase van het werkgedrag er een probleem zit. Is het werkgedrag wel of niet taakgericht, is er sprake van diepteconcentratie en hoe is de werkwijze? In de muziekles kun je proberen erachter te komen hoe de taakgerichtheid is bij elk van de vijf fases van het werken (zie hoofdstuk 2) (Koning, 2007). Op het moment dat de docent zich bewust wordt van wáár het probleem begint is dat een goed uitgangspunt voor verbetering. Ook voor de gemiddelde (jonge) leerling is thuis oefenen geen gemakkelijke opgave. Naast speelsheid en het nog niet hebben van discipline is aanpak en zelfcorrectie een punt van aandacht. Een studeerhulp in de vorm van een takenkaart met wat je moet doen, hoe en wanneer, of zelfs een visualisatiestrip is een goed hulpmiddel. (Haxe, Nijboer & Velderman, 2002)

Zo’n strip kan dan in plaatjes laten zien wat de leerling thuis moet doen; instrument erbij pakken, boek opendoen, CD opzetten en wat nog meer. Een rooster met oefentijden op vaste momenten kan dat ondersteunen. In het speciaal onderwijs wordt ook gewerkt met huiswerktraining. Leerlingen kunnen dan gericht begeleiding krijgen in de aanpak van hun huiswerk. Voor jonge kinderen of kinderen met concentratieproblemen is begeleiding thuis door ouders een belangrijk hulpmiddel. Tegenwoordig zijn veel werkende ouders niet voldoende in de gelegenheid hun kinderen te ondersteunen bij het oefenen. Helaas is ook niet elke ouder even gemotiveerd om dat te doen. Op H19 werken docenten met bijzondere interesse in nieuwe didactische vormen. *We gaan komend seizoen als pilot aan de slag met de ontwikkeling van bovengenoemde studeerhulp. Ook zal H19 als experiment een `oefenles` introduceren; een coachende les waar leerlingen van alle muziekdisciplines kunnen leren hoe ze thuis met hun instrument aan de slag moeten.*

§ 5.5 De stoornissen

Op H19 vragen we in principe niet naar eventuele gediagnosticeerde ontwikkelingsstoornissen. De ervaring leert dat ouders hun kinderen graag zonder stempel binnen brengen. Toch komt het wel voor dat ouders op het inschrijfformulier melding maken van specifieke zaken omtrent hun kind. Het kan ook voorkomen dat ze dat met de muziekdocent bespreken. ADHD is het meest genoemd als bekende voorkomende stoornis, verschillende vormen van autisme komen ook voor. De gedragingen als moeilijk geconcentreerd blijven, slordig werken en beweeglijkheid zijn uitingen van ADHD. (Koning, 2007, Baard & van der Elst, 2008)

Ook komen werkhoudingproblemen in de instructiefase vaak voor bij kinderen met ADD of ADHD. *Speciale focus op H19 voor de stoornis ADHD verdient op basis van dit onderzoek dus een aanbeveling.*

Uit dit onderzoek is niet naar voren gekomen of contactstoornissen, communicatiestoornissen en stoornissen in het voorstellingsvermogen in relatie tot muzikale beleving bij leerlingen met aan autisme verwante stoornissen voor belemmeringen zorgen en effect hebben op muziekdocenten. Daarvoor is een meer diepgaand onderzoek nodig.

§ 5.6 De docent

Wat zijn de mogelijkheden die centra voor de kunsten kunnen uitdiepen? Er is een schat aan hulpmaterialen voor didactische doeleinden. Diverse orthotechnieken, manieren om met gedrag om te gaan, kunnen toegepast worden in het muziekonderwijs. Technieken zoals visualisatie, vaste rituelen hanteren, voorspelbaarheid, plannen, gewenst gedrag voordoen, gewenst gedrag belonen, extra tijd geven en succeservaringen laten beleven, (Haxe, Nijboer & Velderman, 2002) kunnen overgenomen worden uit de didactiek van het regulier en speciaal onderwijs en toegepast worden in het kunstonderwijs. Daar moet ons team in geschoold worden. Dit onderzoek heeft de meest voorkomende en de meest energie kostende gedragingen naar voren gebracht. Er zijn veel aanknopingspunten voor vervolgonderzoek, bijscholing en experimenten. **Als hoofd van de afdeling muziek ga ik gestalte geven aan intervisie en gebruik van “best practices”, de 6 kapstokvragen, de studiedag(en) over moeilijk begrijpbaar gedrag, de ontwikkeling van de pilot “studeerhulp”, de “oefenles” en de focus op ADHD op H19.**

Uiteraard loop je als docent ook tegen leerlingen aan die eigenlijk gewoon niet willen. Veel kinderen gaan door bergen en dalen wat betreft motivatie. Soms is verandering van spijs dan de praktijk, ander boek, andere docent, ander instrument of een andere hobby. Op H19 proberen we die leerlingen te interesseren in de andere kunstvormen die onze instelling te bieden heeft.

Wanneer je als docent wat meer weet over de achtergrond van moeilijk begripbaar gedrag ontwikkel je vanzelf meer begrip en meer geduld. (Baard & van der Elst, 2008) Dat een leerling niet oplet of niet heeft geoefend wil niet zeggen dat hij het niet leuk vindt of het niet kan. Ook betekent het niet dat hij zijn best niet wil doen voor zijn docent. Omdat musici meestal hun ziel en zaligheid in hun instrument stoppen is het soms moeilijk te verkroppen dat leerlingen er in hun ogen maar een potje van maken. Inzicht in de achterliggende problemen kan het gevoel van afwijzing of het niet delen van de liefde voor het instrument, op zijn minst doen afnemen. Er is veel te leren op het gebied van begeleiding van leerlingen met opvallend gedrag en dus ook veel te verbeteren aan de kwaliteit, voor leerling en docent.

Hoofdstuk 6 Evaluatie

§ 6.1 Opstarten

Vanaf de eerste studiebijeenkomst wist ik al precies wat ik wilde onderzoeken.

In mijn omgeving werken veel betrokken mensen die echt iets willen betekenen in het leven van anderen. Daardoor geïnspireerd had ik het plan opgevat om voor alle kinderen met ontwikkelingsstoornissen en beperkingen muziekles op maat te gaan ontwikkelen. Na afloop van dit onderzoek zou ik precies weten waar het in de expertise van de muziekdocenten aan schortte en hoe ik als hun leidinggevende daar een oplossing voor kon bieden. Vanuit deze studie kon ik het uitvoeren van een onderzoek goed combineren met persoonlijk interesses en idealen.

Al gauw werd duidelijk dat de allesomvattende vraag die ik voor ogen had onmogelijk haalbaar was in de gestelde tijd, dat werd in de eerste bijeenkomst meteen door de studiebegeleider gesteld. Het was zaak om direct mijn plan bij te stellen.

Na een lang traject van cirkelen om de kernvraag tekenden de mogelijkheden zich steeds helderder aan de horizon af.

Dan rest er maar één ding; beginnen.

Praten, lezen, denken, sparren, heerlijk om zo met een onderwerp bezig te mogen zijn. Toen volgde een plan van aanpak.

Ik merk dat er vaak in de praktijk geroepen wordt “we kunnen toch even een klanttevredenheidsonderzoek doen” of “we houden even een enquête”. Uit de literatuur die hoort bij de leer- en onderzoekslijn blijkt al snel hoeveel voeten een goed onderzoek in de aarde heeft. Elke onsamenhangende vragenlijst of vragen die voor meerdere uitleg vatbaar zijn of die te sturend zijn leveren hetzelfde op: niks.

Het boek Basisprincipes Praktijkonderzoek van Harinck (2006) bood een helder, compact overzicht van de mogelijkheden en vooral van de mogelijke valkuilen.

Bijzonder aangenaam vond ik deze fase rondom het startplan, het meedenken met de andere studenten uit de critical friends groep. Omdat we allemaal nog zo in de beginfase waren was het nog betrekkelijk makkelijk om zinvolle kritiek te leveren op elkaars werk. Mee filosoferen, tegenstellingen aan het licht brengen, de haalbaarheid aan de kaak stellen, alles onder de nietsontziende blik van de studiebegeleider die dat gelukkig met een flinke dosis humor bracht. Ik vond dat de leukste fase van het onderzoek.

§ 6.2 Aan het werk

Dan de zomervakantie in om te “fietsen” over je onderzoek. Heerlijk vrijblijvend, dacht ik, uitkristalliseren van het onderwerp.

Groot was de schrik bij de eerste critical friends bijeenkomst dan ook toen de resterende maanden plotseling keihard opgedeeld werden in de te nemen stappen tot aan de final draft.

Nu moet er werkelijk iets op papier komen, en snel ook! Literatuurstudie, vragenlijst maken. De literatuurstudie heb ik als heel zinvol ervaren. Ik verwachtte eerst de abtwoorden te vinden op alle mogelijk vormen van gedrag. Daarentegen heb ik juist alle invalshoeken om te kijken naar opvallend gedrag gevonden. Het perspectief, wie kijkt er naar het kind, hoe kijk je naar het kind, waarom kijk je dan zo, moet in een duidelijk kader geplaatst zijn. Dan kun je verder.

Versie zes (!) van de vragenlijst werd uiteindelijk goedgekeurd en mocht de deur uit. De eerste vragenlijst was binnen twee uur terug, de laatste de week voor mijn eigen deadline.

De reacties van mijn docententeam waren positief, het feit dat er aandacht geschonken werd aan de praktijk van het lesgeven viel in goede aarde. Verschillende docenten gaven aan dat ze zeer geïnteresseerd waren in het onderzoek, ook in de afloop en het vervolgtraject. Natuurlijk was er hier en daar wel kritiek op de inhoud en de manier van vragen stellen. Daar heb ik dan moeite mee heb ik gemerkt. Ik wijdde me dan ook aan lange mails met uitleg en motivatie.

Het zwaarste moment was de dataverwerking, daar kreeg ik moeilijk grip op, zowel in het noteren en organiseren van de antwoorden als in het presenteren ervan. Hier kon ik gelukkig terugvallen op mijn maatjes, een korte stoomcursus computergebruik, en mijn studiebegeleider. Dieptepunt was wel dat ik me alsmaar geen voorstelling kon maken van een tabel...

Toen dat kwartje eenmaal viel, schotelde de tabellen en diagrammen als paddenstoelen uit Excel.

Het schrijven van hoofdstuk 5 was in bepaalde zin een eye opener. Er is veel aan het licht gekomen en ik ben blij dat ik voor mijn gevoel wat grip op de problematiek heb gekregen. Ik moest alleen de uitkomsten van het onderzoek als uitgangspunt nemen en had de neiging om me teveel te gaan richten op wat er nu allemaal zou moeten gebeuren. Eigenlijk ben ik al weer kilometers voor de troepen uit aan het lopen terwijl

de troepen nog niet eens geformeerd zijn. Pas op de plaats dus. Dit onderzoek legt voor mij een gefundeerde basis onder mijn plannen voor innovatie.

§ 6.3 Critical Friends

Het bleek niet eenvoudig om steeds weer zinvolle kritiek te leveren op het werk van de critical friends. Er was verschil in stijl en smaak maar ook in inhoud van de diverse meesterstukken. Elkaar volgen vanuit de zijlijn en wijzen op afdwalingen of onduidelijkheden vormden de hoofdmoot. Toch is het een zinvol proces, natuurlijk ook om feedback te krijgen. Inmiddels ben je zelf blind voor inconsistenties geworden en lijkt alles vlekkeloos op elkaar aan te sluiten. Een kritische vriend vindt toch weer zaken die het verbeteren waard zijn.

Ik vond het in eerste instantie moeilijk om zoveel woorden op papier te krijgen. Echter, in het literatuurhoofdstuk raakte ik danig gefrustreerd door het maximum aantal woorden. Voor mijn gevoel was er zo ontzettend veel te zeggen over mijn onderwerp en stipte ik met mijn verhaal slechts licht de verschillende kanten van gedrag, didactiek en begeleiding aan. Net als veel andere musici ben ik een perfectionist. Ik vond die opmerking, ook als anderen hem bezigden, altijd arrogant en hoogdravend overkomen. Nu weet ik dat perfectionisme je ontzettend in de weg kan zitten. Wat je ook doet, schrijft, bedenkt, je bent nooit tevreden. De lat kan en gaat alsmaar omhoog.

Ik vind dat ik door dit onderzoek uit te voeren een flinke dosis nieuwe ervaring heb opgedaan. Niet alleen over de inhoud van het onderwerp maar ook over het nadenken over diverse onderwerpen. Formulering, beschouwing, aanpak van een probleem, andere invalshoeken nemen, allemaal vaardigheden waar ik veel aan heb. De hoeveelheid werk en de tijdsdruk zijn me zeker best zwaar gevallen maar ze wegen niet op tegen op tegen alle positieve kanten.

Ik durf wel te stellen dat ik op basis van deze ervaring zelf, opnieuw een onderzoek zou kunnen doen. Ik zou wel het klankbord van critical friends en studiebegeleider missen, zeker vanwege inhoud maar absoluut ook vanwege de gezelligheid.

Nawoord

Bij deze wil ik van de gelegenheid gebruik maken een aantal mensen te bedanken voor hun bijdrage of medewerking aan mijn onderzoek. In de eerste plaats Ciara Lani en Mark Schraven voor hun morele en praktische steun tijdens de afgelopen 2 jaren. Vervolgens Saskia Helfensteijn en Henk Tigchelaar voor de uitmuntende wijze waarop zij de studie vorm hebben gegeven.

Graag wil ik mijn critical friends, Ingrid, Nicolle, Han en Heerte bedanken voor hun feedback en peptalks.

Dan mijn klein zusje Dr.Madeleine Rijckmans voor de inzet van haar expertise en haar aanmoediging en steun, haar man Jos Ansems voor zijn tijd en het delen van zijn ervaring in alsmede zijn boeken over het speciaal onderwijs. Mijn familie die als het nodig was net dat steuntje in de rug kon geven en moed inspreken. Irene Pijl voor haar input vanuit haar ervaring in het onderwijs en het ter beschikking stellen van de juiste literatuur. Drs.Luud Muller voor haar tijd en expertise.

De muziekdocenten van H19 voor hun medewerking aan het onderzoek en hun interesse. Eite Wolfis voor het faciliteren van mijn studie binnen H19. José Wonders voor haar rol als taalpolitie, gegevensverzamelaar en voor haar meedenken.

Mijn eigen muziekdocenten voor hun voorbeeldrol en mijn eigen leerlingen voor de uitdagingen die ze me voorleggen.

Bij deze wil ik ook graag mijn waardering uitspreken voor alle mensen, werkzaam in het regulier en speciaal onderwijs, voor hun toewijding en betrokkenheid.

Literatuurlijst

Baard, M & Elst van der D. (2008) *Ongewild lastig*. www.uitgeverijpica.nl
ISBN 9789077671283

Baarda, D B., Goede, M.P.M. de (2001) *Basisboek Methoden en Technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Stenferd Kroese Groningen. ISBN 90 207 3030 4

Baarda, D B., Goede, M.P.M. de & Teunissen, J. (2001) *Basisboek kwalitatief onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren kwalitatief onderzoek*. Stenferd Kroese Groningen. ISBN 90 207 2485 1

Booth, T & Ainscow, M. (2009). *Index voor inclusie, werken aan leren en participeren op school*. Tilburg/Antwerpen:Fontys OSO / Garant.
ISBN 978 90 441 2463 7

Harinck F. 2006 *Basisprincipes praktijkonderzoek*.
Apeldoorn, Garant ISBN 90 441 1981 8

Haxe M, Nijboer K. & Velderman H. (2002) *Kinderen met ernstige problemen*
Apeldoorn, Garant ISBN 978 90 441 1310 5

Koning L. (2007) *De nieuwe gedragsorthotheek*. Pravoo Lekkerkerk

Langeslag E.N. (2005) *Spelenderwijs, Inzichten en simpele technieken voor kinderen om zichzelf te zijn*
Uitgeverij Ankh-Hermes bv, Deventer ISBN 90 202 6059 6

Lieshout T. van (2002) *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen. Een praktisch handboek voor professionele opvoeders, begeleiders en leerkrachten*.
Bohn Stafleu Van Loghum Houten / Diegem ISBN 90 313 3727 7

Nauta P, Giesing M. (2009) . *Leerlingen met een specifieke hulpvraag, achtergronden en tips voor de omgang met.*

Nauta en Giesing ISBN 978 90 810460 1 2

Verheij, F & Loon, H. van (1993) *Aan autisme verwante stoornissen; een ontwikkelingspsychopathologische benadering als model voor hulp op maat.*

Tijdschrift voor psychiatrie, 25(9), 577-589

Vree de T. (1988) *De didactiek van de instrumentale en vocale muziekles.*

Uitgeverij Damon Best ISBN 90 71309 08 8

WOSO - Werkverband Opleidingen Speciaal Onderwijs (2004) *Bekwaam & Speciaal, Generiek competentieprofiel speciale onderwijszorg*

Apeldoorn, Garant ISBN 90-441-1719-X

Bijlage 3.1

Beste collega.

Fijn dat je mee wil werken aan dit onderzoek.

Dit onderzoek is onderdeel van mijn studie Master Special Educational Needs aan de Fontys Hogeschool. Graag wil ik de lijst voorzien hebben van je naam, ook namen van leerlingen mogen vermeld worden.

De antwoorden zullen anoniem worden verwerkt in een meesterstuk.

Deze vragenlijst heeft als doel inzicht te krijgen in de verschillende vormen van opvallend gedrag die we in onze muzieklessen tegenkomen. De vragen beschrijven een vorm van gedrag van één of meerdere leerlingen en de uitwerking die dat gedrag op jou heeft in de les. Tevens komt aan bod hoe je over lesgeven aan kinderen met speciale behoeften denkt.

Graag zou ik voor de statistieken ook antwoord willen hebben op onderstaande vragen over de persoonlijke situatie.

Naam medewerker:.....
Leeftijd medewerker:.....
Instrument / vak:.....
Werkzaam binnen H19 als muziekdocent sinds:.....
Gemiddeld aantal leerlingen:.....
Datum.....

Aan bod komen de volgende onderwerpen:

- Muziekonderwijs in het algemeen
- Opvallende gedragingen en het effect op de muziekles
- Muziekles aan kinderen met speciale behoeften

Veel vragen gaan over opvallend gedrag van leerlingen. Een belangrijk aspect van dit gedrag is dat de leerling je *veel energie kost*. Je kunt er bijvoorbeeld prikkelbaar van worden, snel geïrriteerd of je ziet er de hele dag tegenop dat die leerling weer komt.

Het kan natuurlijk ook zo zijn dat je voor deze leerlingen een aanpak hebt waardoor je ondanks hun storende gedrag toch een productieve les kunt geven. In een later stadium van mijn onderzoek kom ik daar met je op terug.

Waar muziekles / muziekonderwijs staat wordt in dit onderzoek de lesvorm instrumentaal en vocaal onderwijs bedoeld. Dat is op H19, Tutti, Solo, First Floor en Second Floor.

Na het invullen van de vragenlijst volgt een bijeenkomst waarin we over de uitslagen gaan spreken en waar we ook over ieder's mogelijke oplossingen en aanpak voor leerlingen met opvallend gedrag gaan praten.

Het invullen van de vragenlijst neemt gemiddeld 30 minuten in beslag.

Ik dank je bij voorbaat hartelijk voor de medewerking.

Valérie Rijckmans

Hoofd Muziek

H19 Centrum voor de Kunsten

Muziekonderwijs in het algemeen

Instructie voor het beantwoorden van de vragen.

Allereerst vraag ik je te reageren op een aantal stellingen. Deze stellingen gaan over muziekonderwijs aan kinderen. Hieronder wordt verstaan leerlingen van 0 tot en met 18 jaar.

De eerste 7 vragen gaan over muziekonderwijs in het algemeen en op H19.

Geef een score van 1 tot en met 5 waarbij:

- 1 staat voor helemaal mee oneens
- 2 staat voor beetje mee oneens
- 3 staat voor niet mee eens, niet mee oneens
- 4 staat voor beetje mee eens
- 5 staat voor helemaal mee eens

1.Muziekonderwijs is belangrijk voor de ontwikkeling van een kind. score.....

2.Het is onze plicht om elke jongere in ons verzorgingsgebied in aanraking te laten komen met kunst. score.....

3.De afdeling muziek van H19 moet voor elk kind toegankelijk zijn. score.....

4.Kinderen met een lichamelijke beperking moeten bij H19 muziekonderwijs kunnen volgen. score.....

5.Kinderen met een verstandelijke beperking moeten bij H19 muziekonderwijs kunnen volgen. score.....

6.Kinderen met opvallend gedrag moeten bij H19 muziekonderwijs kunnen volgen. score.....

7.H19 moet meer middelen inzetten voor muziekonderwijs aan kinderen met speciale behoeften, ook als dit ten koste gaat van budget voor andere cursisten. score.....

Opvallende gedragingen en het effect op de muziekles

Instructie voor het beantwoorden van de gedragsvoorbeeldvragen.

Graag zou ik hebben dat je aangeeft of onderstaande gedragingen wel eens voorkomen. Zet een **kruisje** in het eerste vakje “komt niet voor” als je het gedrag niet herkent en ga dan door naar de volgende vraag.

Als het gedrag wel voorkomt, vul dan een **getal** in dat weergeeft over hoeveel van je leerlingen het gaat. Vul daarnaast in, in welke mate deze gedraging effect op jou heeft in de les. Je kunt hierbij kiezen uit de volgende mogelijkheden:

- 1 staat voor: deze gedraging heeft op mij een zeer negatief effect (ik heb er veel last van)
- 2 staat voor: deze gedraging heeft op mij een enigszins negatief effect (ik heb er een beetje last van)
- 3 staat voor: deze gedraging heeft op mij geen effect
- 4 staat voor: deze gedraging heeft op mij een positief effect

Onder de tabel staan vier open vragen die nog wat nader ingaan op opvallend gedrag dat je mogelijkwerwijs binnen je lessen tegenkomt.

Ook is daar ruimte om eventueel andere opmerkingen in te vullen.

	Gedrag	Komt niet voor	Komt voor: aantal	Effect
1	<i>De leerling komt vaak te laat (vaak is meer dan 35% van de tijd)</i>			
2	<i>De leerling komt vaak te vroeg (vaak is meer dan 35% van de tijd)</i>			
3	<i>De leerling is vaak absent met afmelding (vaak is meer dan 35% van de tijd)</i>			
4	<i>De leerling is vaak absent zonder afmelding (vaak is meer dan 35% van de tijd)</i>			
5	<i>De leerling heeft vaak niet de juiste spullen bij zich</i>			
6	<i>De leerling heeft zijn instrument niet op orde</i>			
7	<i>De leerling is zijn huiswerk vaak vergeten te doen</i>			
8	<i>De leerling toont opvallend veel eigen initiatief</i>			
9	<i>De leerling heeft regelmatig een reden of smoes over niet gedaan huiswerk</i>			
10	<i>De leerling vindt het huiswerk niet leuk en doet het daarom niet</i>			
11	<i>De leerling praat veel over zaken die los staan van de les</i>			
12	<i>De leerling neemt mij in vertrouwen over zaken die niet lesgerelateerd zijn</i>			

	Gedrag	Komt niet voor	Komt voor: aantal	Effect
13	<i>De leerling kan ontzettend enthousiast zijn</i>			
14	<i>De leerling bromt of maakt andere vreemde geluiden tijdens de les</i>			
15	<i>De leerling is brutaal in de les</i>			
16	<i>De leerling kan zich niet concentreren, kan niet lang de aandacht ergens bij houden</i>			
17	<i>De leerling friemelt of wiebelt</i>			
18	<i>De leerling heeft zeer veel fantasie in de muziek</i>			
19	<i>De leerling is nerveus, zenuwachtig of gespannen</i>			
20	<i>De leerling kan niet goed opschieten met andere leerlingen</i>			
21	<i>De leerling schaamt zich gauw of voelt zich niet op zijn gemak</i>			
22	<i>De leerling toont opvallend veel genegenheid</i>			
23	<i>De leerling werkt slordig</i>			
24	<i>De leerling maakt dingen waar hij aan begint vaak niet af</i>			
25	<i>Er is weinig wat de leerling leuk vindt</i>			
26	<i>De leerling vindt in de muziek een uitlaatklep</i>			
27	<i>De leerling is onhandig of stuntelig</i>			
28	<i>De leerling is te verlegen of timide</i>			
29	<i>De leerling is meteen gefrustreerd wanneer iets niet lukt</i>			
30	<i>De leerling lijkt je niet te horen, is afgesloten van de buitenwereld</i>			
31	<i>De leerling werkt heel perfectionistisch</i>			
32	<i>De leerling kan niet tegen kritiek</i>			
33	<i>De leerling is bang om fouten te maken</i>			
34	<i>De leerling hangt de clown uit.</i>			
35	<i>De leerling vergeet steeds wat je net hebt gezegd.</i>			

1. Zijn er leerlingen die meerdere van bovenstaande gedragingen vertonen, zo ja, kun je aangegeven over hoeveel leerlingen dat gaat.

2. Wélke combinaties van gedragingen kom je eventueel tegen? Vul in bijvoorbeeld gedraging 5, 6, 9 en 23 uit bovenstaande lijst.

3. Zijn er leerlingen van wie je op de hoogte bent van gedragsstoornissen zoals ADHD, Autisme andere stoornissen? Zo ja, kun je aangeven welke stoornissen?

4. Kom je nog andere vormen van opvallend gedrag tegen in je lessen, zo ja, welke?

Opmerkingen

Muziekles aan kinderen met opvallend gedrag.

De volgende 17 vragen gaan over jouw visie op en functioneren in het muziekonderwijs aan kinderen met opvallend gedrag.

In de stellingen wordt gesproken over opvallend gedrag. Een belangrijk aspect van dit gedrag is, zoals eerder gezegd, dat de leerling je veel energie kost. Je kunt er bijvoorbeeld prikkelbaar van worden, snel geïrriteerd of je ziet er de hele dag tegenop dat die leerling weer komt.

Geef een score van 1 tot en met 5 waarbij:

- 1 staat voor helemaal mee oneens
- 2 staat voor beetje mee oneens
- 3 staat voor niet mee eens, niet mee oneens
- 4 staat voor beetje mee eens
- 5 staat voor helemaal mee eens

1. In mijn opleiding heb ik voldoende geleerd aan score.....
didactische vaardigheden om goed muziekles te kunnen geven.

2. In mijn opleiding heb ik voldoende geleerd om aan score.....
kinderen met opvallend gedrag goed muziekonderwijs te kunnen bieden.

3. Het geven van muziekonderwijs aan kinderen met opvallend score.....
gedrag ervaar ik een verzwaring van mijn taak.

4. Het geven van muziekonderwijs aan kinderen met opvallend score.....
gedrag ervaar ik een verrijking van mijn taak.

5. Ik vind het nodig dat er meer lestijd is voor kinderen met opvallend gedrag. score.....

6. Ik vind dat H19 mij meer lestijd moet geven voor kinderen met opvallend gedrag. Ook als dat ten koste gaat van andere werkzaamheden. score.....

7. Ik vind dat H19 mij meer voorbereidingstijd moet geven voor kinderen met opvallend gedrag. Ook als dat ten koste gaat van andere werkzaamheden. score.....

8. Ik heb contact met de ouders van mijn leerlingen met opvallend gedrag over dat gedrag. score.....

Als je bij vraag 8 score 1 of 2 hebt ingevuld, ga dan door naar vraag 11.

9. Ik krijg in contacten met de ouders van mijn leerlingen met opvallend gedrag tips over hoe om te gaan met dat gedrag score.....

10. Ik denk dat de ouders van mijn leerlingen met opvallend gedrag tevreden zijn met mijn manier van lesgeven. score.....

11. Ik kan met mijn leerlingen met opvallend gedrag goed over hun gedrag spreken. score.....

12. Ik denk dat mijn leerlingen met opvallend gedrag tevreden zijn met mijn manier van lesgeven. score.....

13. Ik zou graag bijscholing willen omtrent lesgeven aan kinderen met opvallend gedrag. score.....

Kruis, indien je bij vraag 13 een score hebt gegeven van een 3, 4 of een 5, aan welke vorm van bijscholing je aanspreekt. Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ Een studie
- ☐ Een cursus
- ☐ Een studiedag
- ☐ Zelfstudie dmv aanbevolen literatuur
- ☐ Intervisie

Kruis vervolgens aan hoeveel tijd je daar aan zou willen besteden. 1 antwoord mogelijk.

- ☐ Minder dan 1 uur per week
- ☐ 1 tot 3 uur per week
- ☐ 1 dag (8 uur) per week
- ☐ meer dan 1 dag per week

14. Kinderen met opvallend gedrag moeten passend muziekonderwijs krijgen van speciaal geschoolde muziekdocenten. score.....

15. Door bijscholing, professionalisering omtrent opvallend gedrag, word ik een betere muziekdocent. score.....

16. Ik denk dat de drempel voor ouders met kinderen met opvallend gedrag om bij H19 muziekonderwijs te volgen te hoog is. score.....

17. Ik denk dat H19 maatwerk levert aan kinderen met opvallend gedrag. score.....

Tot slot volgen er vier open vragen over lesgeven aan kinderen met opvallend gedrag.

1. Wanneer vind je dat muziekonderwijs aan een leerling niet meer mogelijk is?

2. Welke lesvorm acht jij het meest geschikt voor kinderen met opvallend gedrag en waarom?

3. Heb je leerlingen waarvan je vermoedt dat er sprake is van een gedrags- of leerstoornis? Zo ja, weet je dan welke?

4. Met welk percentage cursisten met opvallend gedrag zou je maximaal kunnen of willen werken?

Hartelijk dank voor je tijd en moeite!

Bijlage 4.1

Gedragsvorm organisatie en voorbereiding
De leerling komt vaak te laat (vaak is meer dan 35% van de tijd)
De leerling komt vaak te vroeg (vaak is meer dan 35% van de tijd)
De leerling is vaak absent met afmelding (vaak is meer dan 35% van de tijd)
De leerling is vaak absent zonder afmelding (vaak is meer dan 35% van de tijd)
De leerling heeft vaak niet de juiste spullen bij zich
De leerling heeft zijn instrument niet op orde
De leerling is zijn huiswerk vaak vergeten te doen
De leerling heeft regelmatig een reden of smoes over niet gedaan huiswerk
De leerling vindt het huiswerk niet leuk en doet het daarom niet
De leerling werkt slordig
De leerling maakt dingen waar hij aan begint vaak niet af

Gedrag in de les
De leerling praat veel over zaken die los staan van de les
De leerling bromt of maakt andere vreemde geluiden tijdens de les
De leerling is brutaal in de les
De leerling kan zich niet concentreren, kan niet lang de aandacht ergens bij houden
De leerling friemelt of wiebelt
De leerling is nerveus, zenuwachtig of gespannen
De leerling kan niet goed opschieten met andere leerlingen
De leerling schaamt zich gauw of voelt zich niet op zijn gemak
Er is weinig wat de leerling leuk vindt
De leerling is onhandig of stuntelig
De leerling is te verlegen of timide
De leerling is meteen gefrustreerd wanneer iets niet lukt
De leerling lijkt je niet te horen, is afgesloten van de buitenwereld
De leerling werkt heel perfectionistisch
De leerling kan niet tegen kritiek
De leerling is bang om fouten te maken
De leerling hangt de clown uit
De leerling vergeet steeds wat je net hebt gezegd